

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra jihoslovanských a balkanistických studií

Bakalářská práce

Radana Olejárová

Expresívne jazykové prostriedky v diele Marka Vidojkovića

Expresivní jazykové prostředky v díle Marka Vidojkoviće

Expressive Language of Marko Vidojković

Praha 2014

Vedoucí práce: Mgr. Sandra Vlanić

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 14. srpna 2014

.....
Jméno a příjmení

Klíčová slova (česky):

Marko Vidojković, vulgarizmy, hypokoristika, analýza, stylistika

Klíčová slova (anglicky):

Marko Vidojković, profane words, hypocoristics, analysis, stylistics

Klíčová slova (slovensky):

Marko Vidojković, vulgarizmy, hypokoristiká, analýza, štylistika

Abstrakt (česky):

Práce se zabývá expresivními jazykovými prostředky v díle současného srbského spisovatele Marka Vidojkoviće. Z několika jeho románů jsou k stylistické analýze vybrány „Kandže“ a „Sve crvenkape su iste“. Při analýze je kladen důraz na jeho dosud nejúspěšnější dílo „Kandže“. Závěrečná práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. V první části jsou přiblížené základní pojmy týkající se stylistiky. Druhá část je věnovaná samotné analýze. Román „Kandže“ je rozdělen na jednotlivé postavy. Sledovaná je jejich řeč a jsou zaznamenány nejzajímavější momenty. Jsou uvedeny konkrétní příklady z knihy v srbském jazyce, které jsou následně přeloženy do slovenštiny. Nápomocnými byly překladové a výkladové slovníky. Vzhledem k tomu, že díla Marka Vidojkoviće jsou v jazykové rovině velmi podobná, v druhé analyzované knize jsou vystiženy jevy, které se v předešlé knize neobjevily. Zachyceny jsou dvě základní odlišnosti. V druhém románu se objevily neologizmy a zaznamenána je i zvýšená frekvence hypokoristik. Hlavním cílem práce bylo určit podíl jednotlivých expresivních a stylisticky zbarvených jazykových prostředků. Ukázalo se, že nejpočetnějšími byly vulgarizmy a hned za nimi se nejvíc objevovaly slangové výrazy. Svědčí to mimo jiné také o bohatosti srbského jazyka na tyto výrazové prostředky.

Abstract (in English):

In thesis we dealt with expressive language of contemporary Serbian author Marko Vidojković. We chose “Kandže” and “Sve crvenkape su iste“ for stylistic analysis from his several novels. In this analysis, the most important part is his most successful novel "Kandže". We divided the bachelor thesis into theoretical and practical part. In first part we tried to elucidate the basic stylistics terms. The second part was the analysis. We divided the novel "Kandže" into characters and monitored speech of characters and noted the most interesting moments. We introduced concrete examples from book in Serbian language, which we translated into Slovak using translation and descriptive dictionaries. We already knew that novels of Marko Vidojković always have similar language, so we tried to note phenomena, which is present in the first mentioned book. We observed two basic differences. In the second novel more neologisms and hypocoristics seem to be present than in novel “Kandže”. The main target of thesis was to determine proportion of expressive language in books. The most numerous were profane words and slang. It shows amongst other that Serbian language is rich of these words.

Abstrakt (po slovensky):

Práca sa zaoberá expresívnymi jazykovými prostriedkami v diele súčasného srbského spisovateľa Marka Vidojkovića. Z niekoľkých románov, ktoré napísal, boli na štylistickú analýzu vybrané „Kandže“ a „Sve crvenkape su iste“. Pri analýze sa kladie dôraz na jeho doteraz najúspešnejšie dielo Kandže. Záverečná práca je rozdelená na teoretickú a praktickú časť. V prvej časti sú priblížené základné pojmy týkajúce sa štylistiky. Druhú časť je venovaná samotnej analýze. Román „Kandže“ je rozdelený na jednotlivé postavy. Sledovaná je ich reč a zaznamenané sú najzaujímavejšie momenty. Sú uvedené konkrétne príklady z knihy v srbskom jazyku, ktoré sú následne preložené do slovenčiny. Nápomocnými boli prekladové a výkladové slovníky. Vzhľadom na to, že diela Marka Vidojkovića sú v jazykovej rovine veľmi podobné, v druhej analyzovanej knihe sú vystihnuté javy, ktoré sa v predošlej knihe nevyskytli. Zachytené sú dve základné odlišnosti. V druhom románe sa objavili neologizmy a zaznamenali sme aj zvýšenú frekvenciu hypokoristík. Hlavným cieľom práce bolo určiť podiel jednotlivých expresívnych a štylisticky zafarbených jazykových prostriedkov. Ukázalo sa, že najpočetnejšími boli vulgarizmy a hneď za nimi sa najviac objavovali slangové výrazy. To svedčí aj o bohatosti srbského jazyka na tieto výrazové prostriedky.

Obsah

1. Úvod	8
2. Všeobecné pojmy týkajúce sa štylistiky	10
2.1. Jazyk a reč	10
2.2. Klasifikácia štylém	11
2.2.1. Fónické štylémy	11
2.2.2. Lexikálne štylémy	12
2.2.3. Morfológické štylémy	17
2.2.4. Syntaktické štylémy	17
2.3. Kategória štýlu	18
2.4. Štylistické figúry	21
3. „Kandže“	25
3.1. Hlavná postava (v diele „Kandže“)	25
3.1.1. Konverzačné situácie a vzťah k ostatným postavám	26
3.1.2. Štýl	30
3.1.3. Využitie syntaktických štylém	31
3.1.4. Motívy	33
3.1.5. Štylistické figúry v reči hlavného hrdinu	34
3.2. Čele	37
3.3. Nada	37
3.3.1. Využitie fónických štylém	38
3.3.2. Využitie lexikálnych štylém	38
3.3.3. Využitie syntaktických štylém	40
3.4. Baletic	40
3.4.1. Štýl	41
3.5. Zoznam najpoužívanějších štylisticky príznakových a expresívnych výrazov v diele „Kandže“	42
4. „Sve crvenkape su iste“	45
4.1. Boban Šestić	45
4.2. Ujak Džoni	48
4.3. Filipović	48
4.4. Lexikálne štylémy	48

4.4.1.	Neologizmy	49
4.4.2.	Hypokoristiká	49
5.	Záver	51
6.	Zoznam literatúry	54

1 Úvod

V živote človeka jestvuje len málo vecí, bez ktorých by sa naozaj nezaobišiel. Pravidelný príjem jedla a tekutín, strecha nad hlavou sú nevyhnutné pre každú ľudskú bytosť. Bez nich by naša fyzická existencia nebola možná. K dokonalej rovnováhe tela a ducha však niečo chýba. Ľudská reč – to, čo nás odlišuje od ostatných živých tvorov. Často sa hovorí „jazyk je účinnejšia zbraň než meč“. Prostredníctvom neho vyjadrujeme už od detstva naše potreby, túžby, emócie, názory. Odhaľujeme naše charakterové črty viac ako by sme si mohli myslieť. V priebehu života sa dostávame do rôznych situácií a nie náhodou volíme konkrétne jazykové prostriedky v určitej situácii. Inak sa vyjadrujeme v rozhovore so známym a inak, ak píšeme román. Voľbu spôsobu reči ovplyvňujú mnohé faktory. Každý z nás má svoj štýl vyjadrovania, ktorý je preňho charakteristický. Akákoľvek skupina ľudí spojená určitou spoločnou vlastnosťou má určitý špecifický jazyk. Týmto a ešte mnohým ďalším sa zaoberá štylistika, ktorej základným charakteristikám sa budeme venovať v prvej časti bakalárskej práce.

V druhej časti sme sa rozhodli po štylistickej stránke analyzovať dielo súčasného srbského autora Marka Vidojkovića, ktorý svojou tvorbou šokuje srbskú verejnosť. Dielo Marka Vidojkovića je po lexikálnej stránke veľmi rôznorodé. Expresívne výrazy tvoria jej značnú časť. Objavujú sa deminutíva, hypokoristiká, augmentatíva, pejoratíva, dysfemizmy a v neposlednom rade aj vulgarizmy, ktoré sú neoddeliteľnou súčasťou jeho diel. Preto tieto knihy dostali prívlastok kontroverzné, šokujúce, neprípustné.

Okrem expresívnych výrazov je poznávacím znamením Vidojkovićových textov hovorový jazyk a slang. Objavuje sa v celej jeho tvorbe, v každom diele. Skoro každá postava viac či menej slangové výrazy používa. Slang vydeľuje určité skupiny ľudí na základe spoločných záujmov, spôsobu života, školského alebo pracovného prostredia. Patrí k sociálnym nárečiam. Členovia jednotlivých skupín často krát používajú špecifické výrazy, ktorým môže porozumieť len zasvätený. Sú symbolom ich nezávislosti či rebelantstva. Odrážajú stav spoločnosti, postavenie a názory mladej generácie. Reč postáv vo Vidojkovićových dielach nám toho môže veľa napovedať. Slang mnohokrát vystupuje v takomto prejave, s cieľom odlíšiť sa od ostatných, byť originálny, nesplynúť s davom, dať najavo svoju individualitu, rebéliu. Faktorov je mnoho a objavujú sa aj vo Vidojkovićových dielach. Srbský jazyk ponúka autorovi mnoho možností ako cez slang vyjadriť osobitosti postáv.

Rozhodli sme sa o analýzu jazyka v jeho dvoch dielach: „Kandže“ a „Sve crvenkape

su iste“¹. Dôraz budeme klásť na jeho doteraz najúspešnejšie dielo „Kandže“, pretože javy, motívy, ktoré sa objavujú v jeho dielach sú veľakrát podobné. Na doplnenie pestrosti jazyka v jeho dielach a pre porovnanie uvedieme najzaujímavejšie javy v jazyku postáv v románe Sve crvenkape su iste. Podstatou týchto diel je hovorový jazyk. Jazyk bežných ľudí typický pre ústny, hovorený prejav. No, nemusí to znamenať, že sa jedná o jazyk nespisovný. Vo väčšine prípadov ide o jazykové prostriedky, ktoré sú síce blízke nespisovným, ale častým používaním ich považujeme za spisovné. Marko Vidojković takýto hovorový jazyk preniesol do svojich literárnych diel. Typickým príkladom hovorovosti v dielach je používanie nadbytočných slov, ktoré nemajú význam a prejav by sa bez ich prítomnosti bez problémov uskutočnil. Avšak ak sa objavia, sú prejavom uvoľnenosti a väčšej slobody pri rozhovore. Postavy si niekedy ani neuvedomujú, že takéto slová použili. Stali sa bežnou súčasťou ich prehovoru. Sú to výrazy ako *ma*, *pa*, *bre*, *ovaj*, ktoré sú do iných jazykov len ťažko preložiteľné. Ďalším prejavom hovorovosti v diele je dialogickosť. Objavuje sa na mnohých miestach a textom dodáva na dynamickosti, reálnosti. Čitateľa vtiahne do deja.

Druhú časť práce rozdelíme na jednotlivé postavy v románoch, kde budeme analyzovať ich reč na základe konkrétnych príkladov z knihy v srbskom jazyku. Súčasne sa budeme snažiť o čo najvernejší preklad do slovenského jazyka. Zároveň sa budeme usilovať o krátku charakteristiku postáv, ktorá nám pomôže lepšie rozumieť správaniu jednotlivých postáv a popritom pochopiť výber jazykových prostriedkov.

Prostredníctvom diel Marka Vidojkovića sa budeme snažiť poukázať na pestrosť srbského jazyka a to nielen v oblasti spisovných slov, ale aj za hranicou spisovnosti. Bude nás zaujímať podiel jednotlivých štylisticky zafarbených a expresívnych výrazov. Keďže diela Marka Vidojkovića dostali prívlastok vulgárne, našim cieľom bude potvrdiť alebo vyvrátiť toto tvrdenie. V práci sa bude nachádzať aj zoznam najpoužívanejších štylisticky príznakových a expresívnych výrazov v diele Kandže.

¹ Preklad: Pazúry a Všetky červené čiapočky sú rovnaké

2 Všeobecné pojmy týkajúce sa štylistiky

Štylistika je časťou lingvistiky – vedy zaoberajúcej sa jazykom. Centrom záujmu štylistiky je výber a využitie jazykových, mimojazykových a umeleckých prostriedkov v ústnom alebo písomnom prejave. Na rozdiel od iných vedných disciplín zaoberajúcich sa textami, štylistika neskúma len umelecké texty. Pohľad na jazykové prostriedky využívané v rôznych druhoch komunikácie sa taktiež značne odlišuje od ostatných odvetví jazykovedy. Tie rozoberajú slová z iných rovín. Všímajú si skloňovanie, výslovnosť, pravopis jednotlivých slov. Štylistika je výsledkom ich bádania. Študuje uplatnenie týchto slov v praxi. Štylistika, taká ako ju poznáme dnes nepatrí k práve najstarším disciplinám. V modernej podobe sa začala rozvíjať až v 20. storočí po úprave Ferdinanda de Saussura, ktorý definitívne rozlíšil pojmy filológia a lingvistiky. Jazykoveda bola následne rozdelená na niekoľko podoblastí, jednou z ktorých sa stala aj štylistika. Prvopočiatky štylistiky sú však staršieho dáta. Už v antike sa skloňoval tento pojem, avšak v područí rétoriky. (FINDRA 2004:13)

2.1 Jazyk a reč

Pri charakteristike štylistiky je nevyhnutné rozlíšiť dva pojmy, ktorými sú jazyk a reč. Jazyk sa obvykle charakterizuje ako systém zvukov, slov, viet, ktoré sú usporiadané a následne využívané na základe určitých princípov a noriem. Reč je konečnou realizáciou jazyka. Je to využitie jazyka v konkrétnom komunikačnom akte. Už sme sa raz zmienili o štýle. Štýl je spôsob vyjadrovania určitej osoby v ústnej aj písomnej podobe, metóda akou si vyberá slová, ktoré sa spájajú do väčších skupín. Reč má niekoľko štylistických charakteristík. V prvom rade musí byť zrozumiteľná. Na to by mali byť použité vhodné výrazy, ktoré by predchádzali možným nejasnostiam. Ďalej by sme sa mali vyhýbať prílišnej stručnosti alebo naopak veľkej obsírnosti. Aj tu platí všeobecné pravidlo zlatej strednej cesty. Potom by sme nemali poslucháča unudiť. Do reči by sa mali vkladať rôzne ozvláštnenia v podobe rečníckych otázok apod.. Obvykle ak chceme vyjadriť pozitívne alebo negatívne emócie, prispôbime tomu aj tón hlasu. Výber jazykových prostriedkov závisí aj od charakteru, vzdelania, výchovy či sociálneho statusu. Určite by sme našli rozdiely v textoch vzdelaného novinára a amatérskeho spisovateľa. Prvý z nich by pravdepodobne využil vsadil na intelektuálnu stránku textu a druhý na emocionálnosť.

2.2 Klasifikácia štýlém

Jedným z najzákladnejších pojmov v štylistike je štýléma. Štýlémou môžu byť všetky výrazové prostriedky v texte. Nemusia to byť nutne expresívne, estetické, štylisticky aktívne prostriedky. Adekvátne ich dopĺňajú neutrálne výrazové prostriedky. Vytvárajú v texte kontrast, ktorý je pre čitateľa alebo poslucháča prít'azlivý. Zásobárňou štýlém sú všetky vrstvy jazykového systému. Štýlémy sa rozdeľujú na niekoľko skupín. V prvom rade na jazykové, kompozičné a mimojazykové. (FINDRA 2004:20)

Poznáme jazykové štýlémy fónické, lexikálne, morfológické a syntaktické. (FINDRA 2004:20) Ku kompozičným sa obvykle zaradzujú napr. odseky, autorská reč, priama reč apod. Mimojazykovými štýlémami sú gestá, mimika prípadne reč tela.

2.2.1 Fónické štýlémy

Základnou jednotkou fonológie je foném. Je to najmenšia jednotka ľudskej reči, ktorá ovplyvňuje význam slova. V prvom rade je potrebné spomenúť štylistickú hodnotu hlások. Srbský jazyk, tak ako aj slovenský jazyk má dve základné skupiny hlások, a to vokály alebo samohlásky: *a, e, i, o, u* a konsonanty alebo spoluhlásky, sa ešte ďalej rozdeľujú podľa troch kritérií napr. podľa spôsobu tvorby na plozíva, afrikáty, frikatíva a sonanty. (KLAJN 2005:21 – 23)

Veľmi zaujímavým je zistenie Radoje Simića v jeho diele „Stilistika srpskog jezika“, kde porovnáva umelecký text Iva Andrića z 20. storočia s textom Vuka Karadžića. Odkryl ako sa mení s vývojom jazyka štruktúra hlások v texte. Napr. Andrić viac využíva otvorené vokály *a, o* a Karadžić zatvorené *e, i, u*. Markantný rozdiel je taktiež pri hláske *j*, ktorá sa u Karadžića vyskytuje častejšie. Napriek tomu sa aj tak potvrdzuje pravidlo, že samohlásky sú v srbčine veľmi dôležitým prvkom. Keďže percento výskytu vokálov je v jednom aj v druhom texte približne rovnaké. Taktiež sa potvrdzuje téza o ľubozvučnosti srbského jazyka kvôli vysokému výskytu samohlások a sonór, ktoré sa často považujú za nositeľov eufónie.

V rámci usporiadania hlások v texte rozlišujeme niekoľko štylistických figúr. Aliterácia (aliteracija) je opakovanie rovnakých alebo podobných hlások na začiatku po sebe idúcich slov. Vyskytuje sa najčastejšie v poézii, v próze zriedkakedy.

Asonancia (asonancija) je v podstate nedokonalým rýmom. Na konci slova sa zhodujú len samohlásky, nie celé slabiky. Opäť sa vyskytuje najmä v poézii. Onomatopoja (onomatopeja) je vnášanie zvukov prírody do textov. Napr. bum, bla-bla, hop atd..

Výrazným prvkom, ktorý tiež ovplyvňuje štylistickú stránku textu je prízvuk (akcent). Je to odlišovanie jednej slabiky v slove od ostatných. Sila, výška a dĺžka sú jeho vlastnosťami. Spolu s nimi tvorí prozódium srbského spisovného jazyka. V srbskom jazyku existujú štyri prízvuky, na rozdiel od slovenčiny, kde je jeden pevný prízvuk na prvej slabike. Rozlišujeme teda dva krátke a dva dlhé, ktoré môžu byť klesavé alebo stúpavé. Poznáme tiež v srbčine proklitika a enklitika. Proklitikami sú slová, ktoré nemajú svoj prízvuk, ale vyslovujú sa spolu s nadradeným slovom. Sú to predložky alebo niektoré spojky. Enklitika naopak zvyčajne stoja za prízvukným slovom a tiež nemajú svoj prízvuk. Sú to obvykle niektoré tvary osobných zámen, slovesné tvary pomocných slovies a častica li. Akýkoľvek odklon od tohto prízvukného systému môže poslucháčovi niečo napovedať. Napr. regionálnu príslušnosť hovoriaceho, stupeň vzdelania, spoločenské zaradenie, niekedy dokonca môžu pozmeniť obsah textu.

Aj výslovnosť nám toho môže naznačiť veľa. Mohli by sme rozlíšiť neutrálny, vysoký a nižší štýl výslovnosti. S neutrálnou výslovnosťou sa môžeme stretnúť v médiách, v škole a vo verejných inštitúciách. Vysoký štýl je typický pre umelecký prednes, divadelné predstavenie či slávnostné príležitosti. Príznačný je vysoký stupeň pripravenosti a precízna spisovná výslovnosť. Nižší štýl naopak bežne využívame v súkromí. Do pozadia ustupuje dôkladná artikulácia, môžu sa objaviť aj prvky výslovnosti vyskytujúce sa v nárečí.

2.2.2 Lexikálne štýly

Sú nevyčerateľnou studnicou, ktorou môže autor najviac ovplyvniť štylistiku textu. Veď hlavne slovo tvorí text. Ján Findra v diele „Štylistika slovenčiny“ uvádza základné charakteristiky lexikálnych štýlov a ich rozdelenie. Každý jazyk by sa dal rozdeliť na tri základné skupiny: spisovný jazyk, regionálne nárečia a sociálne nárečia. Pre každú z týchto skupín sú charakteristické určité typy lexikálnych štýlov, ktoré viac či menej ovplyvňujú štylistické zafarbenie textu. Bezpríznakové lexikálne štýly sú neutrálné slová poprípade pojmy, ktoré môžeme využiť v ktorejkoľvek situácii. Patria do jadra slovnej zásoby. Ich úlohou je z objektívneho hľadiska pomenovať veci, javy, situácie. Opakom sú samozrejme slová príznakové, ktoré sú pre posúdenie textu zo štylistického hľadiska kľúčové. Pojmy alebo nociónálne pomenovania sú síce citovo neutrálné, no nie sú bezpríznakové. Využívajú sa v špecifických typoch textov. Jedná sa o odborné slová alebo termíny, žurnalizmy, kancelarizmy a cudzie slová.

Termíny (terminologija) sú využívané hlavne v náučnom štýle. Sú to odborné slová, ktorých význam je presne a jasne vymedzený. Obvykle sú používané medzinárodne. Príklady:

sintagma, katarza, afrikate².

Žurnalizmy (publicizmi) sú typické pre publicistický štýl, ale postupom času sa udomáčajú aj v každodennom jazyku. Príklady: kampanja, problem, intervju³.

Kancelarizmy (kancelarizmi) sú neoddeliteľnou súčasťou administratívneho štýlu. Obdobne ako odborné slová sú kancelarizmy jasné a presné. Nachádzajú sa v právnych textoch, úradných dokumentoch, v štátnej správe. Príklady: egzekucija, tužilac, zakonodavac⁴.

Cudzie slová (strane reči) vnikli so jazyka z rôznych cudzích jazykov. Tento proces prebiehal v minulosti, prebieha aj dnes. Predtým to bolo preberanie slov z nemeckého či tureckého jazyka, čo súvisí s historickým vývojom na Balkáne. V súčasnosti sú slová preberané najmä z anglického jazyka na pomenovanie nových javov spojených s érou výpočtovej techniky a internetu. Niektoré už ani nevnímame ako cudzie slová, pretože sa v našej bežnej slovnej zásobe úplne udomácnili. Niektoré sú súčasťou odbornej terminológie. Napr.: rekreacija, reprodukcia, renesansa⁵.

Štylisticky zafarbené lexikálne štylémy sú príznačné slová, ktoré sa do textu vkladajú na základe jeho štylistického zamerania. Môžu byť expresívne, ale aj bez citového rázu. Hovorové slová (razgovorni jezik) predstavujú hlavnú zložku hovorového štýlu. Ich výskyt môžeme zaznamenať hlavne v súkromnom ústnom prejave. Hovoriaci sa cítia slobodnejšie a uvoľnenejšie. Príklady: Dal si bio?, namiesto Da li si bio?, kući, namiesto kod kuće, piksla, namiesto pepeljara⁶.

Dialektizmy (dijalektizmi) alebo nárečové slová sú regionálne obmedzené a svojich používateľov majú len na určitom území. Ich zrozumiteľnosť pre širokú verejnosť je tiež limitovaná. Nie sú súčasťou spisovného jazyka. Príklady: kazal, namiesto kazao, leb, namiesto hleb, reko, namiesto rekao⁷.

Slangové slová (sleng) sú hojne využívané v určitých vymedzených skupinách ľudí, ktorých spájajú určité spoločné charakteristiky. Hovoriaci sa svojím prejavom chcú odlíšiť od ostatných ľudí. Veľmi populárne je využívanie slangu v školách, v súkromnom styku. Srbský jazyk je veľmi bohatý na slangové výrazy. Príklady: riba, namiesto devojka, gajba, namiesto kuća/stan, frka, namiesto problem⁸. Argot alebo tiež tajná reč určitých spoločenských skupín. Vznikol za účelom utajenia informácií. Je to jazyk kriminálnych živlov, väzňov, podsvetia, ale taktiež aj detí, ktoré počas hry šifrujú informácie do svojho vymysleného jazyka.

² Preklad: Syntagma, katarzia, afrikáty

³ Preklad: Kampaň, problém, interwiev

⁴ Preklad: Exekúcia, žalobca, zákonodarca

⁵ Preklad: Rekreácia, reprodukcia, renesancia

⁶ Preklad: Bol si?, doma, popolník

⁷ Preklad: Hovoril, chlieb, povedal

⁸ Preklad: Dievča, dom, byt, problém

Zvýšenou frekvenciou používania sa niektoré slová premiestnili z argotu do slangu. V srbčine napr. tzv. šatrovački govor. Príklady: tebra, namiesto brate, vopi, namiesto pivo, mojne, namiesto nemoj⁹.

Profesionalizmy sú typické pre určitú pracovnú oblasť. Častým používaním sa oslobodili od príznaku emocionálnosti. Obvykle sú to jednoslovné pomenovania, ktoré vznikli z pomenovaní viacslovných, kvôli úspornosti vyjadrovania. Na malom priestore povedať čo najviac. Tento jav sa nazýva univerbizácia. Jej opakom je multiverbizácia. Príklady: diplomski, namiesto diplomski rad, vozačka, namiesto vozačka dozvola, usmeni, namiesto usmeni ispit¹⁰.

Zastarané slová (zastarele reči, arhaizmi) sú slová, ktorých frekventovanosť v každodennom jazyku je takmer mizivá. Presunuli sa na okraj slovnej zásoby, lebo vznikli nové pomenovanie pre dané predmety a javy. Využívajú sa v textoch s historickým námetom. Príklady: pendžer, namiesto prozor, alas, namiesto ribar, šuster, namiesto obučar¹¹.

Historizmy (istorizmi) už úplne vypadli zo slovnej zásoby, pretože nejednajú predmety a javy, ktoré pomenovávali. Využitie majú ešte v textoch s historickou zápletkou, kde zodpovedajúco dopĺňajú starobylú atmosféru. Napomáhajú k hodnovernosti diela. Príklady: nahija, kmet, vilajet¹².

Neologizmy sú opozíciou voči historizmom a zastaraným slovám. Sú to novovzniknuté slová. Ich tvorba je ovplyvnená rozvojom vedy a techniky. Ich úlohou je pomenovať nový predmet alebo jav. Často sú preberané z anglického jazyka. Príklady: softver, menadžment, kibernetika¹³.

Poetizmy sú charakteristické pre básnické diela. Majú estetickú funkciu. Taktiež sú plodom národy autora. Podľa nich môžeme rozlíšiť básnický štýl jednotlivých autorov. V niektorých prípadoch sa považujú za zastarané. Zaujímavú kombináciu vytvárajú s prozaizmami.

Prozaizmy sú slová typické pre publicistický či odborný štýl. Tam sa správajú neutrálne. Ak sa však dostanú do kontaktu s básnickým textom a poetizmami, majú silný estetický príznak. Vytvárajú kontrast.

Ďalšou veľmi výraznou skupinou lexikálnych štýlov sú emocionálne a expresívne štýly. Expresívnymi sú také výrazy, ktoré sú v texte kontrastnými oproti výrazom neutrálnym. Sú nápadnejšie. Autor prostredníctvom nich vkladá do textu svoj subjektívny

⁹ Preklad: Brat (vokatív), pivo, súčasť záporného opisného imperatívu

¹⁰ Preklad: Bakalárska práca, vodičské oprávnenie, ústna skúška

¹¹ Preklad: Okno, rybár, obuvník

¹² Preklad: Najmenšia administratívna jednotka v časoch Osmanskej ríše, sedliak, podriadený feudálovi, pašalík

¹³ Preklad: Softvér, manažment, kybernetika

postoj. Ak autor chce vyjadriť svoj emočný vzťah k danej skutočnosti využíva spravidla emocionálne výrazy. Rozlišujeme taktiež či sú expresívne výrazy stabilne nepremenlivé a v akomkoľvek kontexte majú rovnaký náboj alebo či svoj príznak emocionálna získajú až v určitom diele.

Eufemizmy (eufemizmi) sú jemnejšie protiklady k nepríjemným, neslušným, nevhodným slovám. Aj nepriaznivú udalosť alebo jav v živote dokážu podať prijateľnejším spôsobom. Často sa využívajú v umeleckých textoch, kde majú estetický charakter. Nájsť ich môžeme aj v bežnej reči, kde ich už nevnímame tak odlišne. Príklady: otišao je na bolje mesto: zomrel, mudar i iskusan: starý, riba smrdi od glave¹⁴: najhorší je ten na čele napr. firmy, organizácie.

Hypokoristiká (hipokoristici) úzko súvisia s familiárnymi osloveniami a deminutívami. Majú kladný citový náboj. Nimi autor vyjadruje svoj veľmi pozitívny dokonca lichotivý vzťah k osobe, predmetu, javu. Vznikajú tak obmeny vlastných mien a oslovenia v blízkom rodinnom kruhu. Príklady: Ceca (Svetlana), zeka (zec)¹⁵, Jeca (Jelena)

Deminutíva (deminutive) sa využívajú na pomenovanie malých vecí. Majú kladný citový príznak. Vznikajú modifikáciou daného slova pridaním predpony alebo prípony. V srbčine sú to najčastejšie prípony –íc, –ak, –ica, –ence. Príklady: glava – glavica, sto – stočić, pozorište – pozorištance¹⁶.

Augmentatíva (augmentative) sú presným opakom deminutív. Vyjadrujú záporné city k danej osobe, veci, javu. Väčšinou ide však o zveličenie danej skutočnosti. Opäť sa tvar slova mení pomoc predpôn alebo prípon. Srbský jazyk najčastejšie využíva napr. tieto: –ina, –etina, –urina, –erda. Príklady: kuća – kućetina, momak – momčina, noga – nogetina¹⁷.

Pejoratíva (pejorative) sú pohrdavé výrazové prostriedky. Sú akoby ešte o stupeň horšie ako augmentatíva, pretože nie všetky augmentatíva sú zároveň pejoratívnymi. Výnimky tvoria napríklad zveličenie mužských vlastností – junačina¹⁸, momčina. Pohrdavý postoj však môžu vyjadrovať aj deminutíva – čovečuljak¹⁹.

Dysfemizmy sú ďalším stvárnením negatívnych pocitov voči daným javom. Tentokrát sa jedná o odpor a rozhorčenie smerované k osobám, predmetom, javom. Reč je hlavne o zvieracích názvoch slúžiacich na pomenovanie osôb. Príklady: magarić, majmun, zmića²⁰.

¹⁴ Preklad: odišiel na lepšie miesto, múdry a skúsený, ryba smrdí od hlavy

¹⁵ Preklad: Zajko(zajačik)

¹⁶ Preklad: Hlava – hlavička, stôl – stolík, divadlo – divadielko

¹⁷ Preklad: Dom – domisko, chlap – chlapisko, noha – nožisko

¹⁸ Preklad: Hrdina

¹⁹ Preklad: Človečik, škriatok

²⁰ Preklad: Osol, opica, had

Vulgarizmy (vulgarizmi) sú najvyšším stupňom vyjadrenia negatívnosti voči niečomu. Najčastejšie sú využívané v hovorenom prejave. S obľubou sa vyskytujú v slovníku nižších spoločenských vrstiev, ktoré nedbajú na slušnosť a vhodnosť vyjadrovania. Nie je výnimkou, ak sa vyskytnú aj v prejave osoby s vyšším štandardom rečového prejavu. To súvisí s afektovým správaním každého z nás. Nezriedka sa vulgarizmy dostávajú aj do umeleckých textov. Avšak s ich používaním sa musí zaobchádzať opatrne, aby sa neprekročila hranica únosnosti čitateľov.

Frazeologizmy (idiomi, frazeologizmi) sú ustálené slovné spojenia alebo vety. Vytvárajú celok, ktorý má obrazný význam aj podstatne vzdialený od pravého významu slovného spojenia. Každý jazyk má svoje idiómy a častokrát sa stáva, že sú do iného jazyka nepreložiteľné a nedávajú zmysel. Čerpajú inšpiráciu z rôznych oblastí. Typické sú ľudové múdrosti, biblické, mytologické, historické alebo literárne námety. Príklady: kupio sam mačku u džaku.- nie sme si istý niečím, mlatiti praznu slamu- robiť niečo bez zmyslu, cieľa, progledati kroz prste²¹- odpustiť, prehliadnuť niečo.

Doteraz sme sa zaoberali jednovýznamovými slovami. Poznáme aj slová viacvýznamové, kde jednej forme zodpovedá viac významov. Polysémia (polisemija) nastáva vtedy, ak existuje jeden prvotný význam daného slova, na ktorý je naviazaných viac druhotných významov toho istého slova. Druhotné významy vznikajú na základe nejakej spoločnej črty. Prvotný význam a ostatné významy sa od seba až tak nelíšia. Najčastejšie uvádzaným príkladom polysémie je slovo „glava“. Prvotný význam tohto slova je horná časť tela človeka, v ktorej sa nachádza centrum myslenia. Druhotné významy: glava kupusa, glava eksera, glava knjige²².

Homonymia (homonimija) vzniká, keď dve identické slová majú úplne rozličný význam. Nejestvuje medzi nimi nijaké logické spojenie či nadväznosť. Príklady: U Sarajevu je padao grad. (padali krúpy), Grad Beograd je administrativni centar Srbije.(mesto), mačka lovi miša (myš), kompjuterski miš (počítačová myš), igrao se sa belim mišićima (laboratórne myšky), upala mišića (zápal svalov).

Synonymia (sinonimia) je jav, keď sa objavuje nezhoda medzi významom a formou slova. Ide o to, ak jednu vec pomenujeme viacerými slovami, ktoré sú z hľadiska značne odlišné, ale význam majú približne rovnaký. Takto vytvárame synonymický rad. V rámci neho sa objavujú slová, ktoré sú napr. viac vhodné pre publicistický štýl, iné zas pre umelecký. Rozhodnutie je len na autorových pleciach, ktorému dá prednosť. Príklady:

²¹Preklad: Kúpil som mačku vo vreci, Mlátiť prázdnu slamu, pozrieť cez prsty

²² Preklad: Kapustná hlava, hlavička od klinca, kapitola knihy

učeník– ďak, nepismenost – analfabetizam, žurka – parti – skup²³.

Antonymia (antonimia) je javom protikladnosti významov obvykle dvoch slov. Vyjadrujú sa dva extrémny tej istej situácie. Obľúbená je najmä v umeleckej tvorbe, ako prostriedok na vytvorenie kontrastu. Príklady: dan – noč, smeh – plač, veseo – tužan²⁴.

2.2.3 Morfológické štylémy

Pre každý štýl je typický určitý slovný druh. V náučných a administratívnych textoch prevládajú menné slovné druhy. Text je statický a ťažší na vnímanie a pochopenie. Skoro automaticky podstatné mená v texte predznačujú prítomnosť prídavných mien, čísloviek. Dynamiku, pohyb do textu vnášajú slovesá. To je typické pre bežný prejav alebo niektoré pasáže umeleckého diela. Slovesá sú naopak v texte spojené hlavne s príslovkami. Zámená sa používajú častejšie v bežnom ústnom prejave, podstatné mená v písomnom prejave, kvôli ich zrozumiteľnosti pre čitateľa. Ústne podanie zámen býva mnohokrát doplnené aj názornou ukážkou, gestikuláciou.

2.2.4 Syntaktické štylémy

Vyšším stupňom výstavby textu je oproti slovám „samozrejme – veta. Ako sa už predtým potvrdilo, pre každý štýl je typické niečo iné. To platí aj v tomto prípade. Každý zo štýlov má svoje charakteristické vetné štruktúry. Dvojčlenné vety sú jadrom bežného prejavu a väčšiny štýlov. Jednočlenné vety sa využívajú ako expresívny prostriedok v umeleckých textoch. Opytovacie, rozkazovacie, želacie vety sú emocionálnym prvkom v umeleckých dielach. Taktiež sú prvkom výstavby dialógu. Rečnícka otázka je v niektorých textoch prvkom zdôraznenia skutočnosti, v iných zas apelatívnu zložkou. Štylistika rozlišuje niekoľko expresívnych vetných konštrukcií. Stojí za to spomenúť niekoľko príkladov.

Jedným z nich je apoziopéza. Je to nedokončená, neuzavretá výpoveď. Vynechaný je záver výpovede. Deje sa tak najmä z rôznych citových pohnútok. Jadrom emocionálnosti je práve vynechaná časť vety. Bohaté využitie má v ústnych prejavoch, ale vyskytuje sa aj v epických textoch ako dôkaz spontánnosti, hovorovosti. Môže sa použiť aj na zakrytie neslušných, vulgárnych výrazov. Príklady: Nije došao..., Ponaša se kao²⁵

Prerývaná výpoveď je viackrát prerušená výpoveď, je však významovo uzavretá.

²³ Preklad: Študent – žiak, negramotnosť – analfabetizmus, párty, zhromaždenie

²⁴ Preklad: Deň – noc, smiech – plač, veselý – smutný

²⁵ Preklad: neprišiel..., správa sa ako...

Využíva sa pri konverzácii, dialógu. Príklady: „Pa...ovaj...naravno.“ „Oh...nemam²⁶.“

Vytýčený vetný člen je graficky oddelený od ostatných vetných členov. Je výrazným prvkom expresívnosti. Autor ho využíva na zdôraznenie najdôležitejšej časti výpovede. Využitím vytýčeného vetného člena sa mení aj intonácia vo vete. Príklady: „Majka – bila je naš svakodnevi hleb, tata bio je praznik.“ „Beograd, to je moj omiljeni grad²⁷.“

Osamostatnený vetný člen je úplne graficky vyčlenený z výpovede. Tvorí samostatnú výpoveď. Významovo však patrí do predchádzajúcej vety. Tým sa dosahuje ešte väčšia miera emocionálnosti. Poukazuje na špeciálne postavenie osamostatneného vetného člena v rámci výpovede. Príklady: „Nešto sam uvek imao u glavi. Pesmu.“ „Nešto je bilo na podu. Odvratno i prljavo²⁸.“

Elipsa alebo výpusťka je vynechanie menej dôležitej alebo už z kontextu, situácie známej časti vety. Napriek tomu považujeme takúto výpoveď za úplnú. Príklady: „I ti, Jelena?“ „Rat – najgora stvar.“ „Njegova soba. Veliki krevet, orman i sto²⁹.“

2.3 Kategória štýlu

Ako sme už na začiatku naznačili, každý z nás má svoj štýl vyjadrovania, ktorý sa mení v závislosti od situácie, témy a konverzačného partnera. Cieľavedomo vyberáme jazykové prostriedky, ktoré máme k dispozícii, aby sme vytvorili zmysluplný, zrozumiteľný prejav. Kategória štýlu je jednou z najzákladnejších v štylistike. Zaoberá sa ňou aj slovenský lingvista Ján Findra v publikácii „Štylistika slovenčiny“. Je predstaviteľom formálnej a obsahovej organizácie textu. V niektorých interpretáciách pojmu štýl sa tieto dve organizácie oddeľujú. Faktory, ktoré ovplyvňujú autora pri výbere štýlu sú objektívne (verejnosť – súkromnosť, oficiálnosť – neoficiálnosť, písomnosť – ústnosť, monológ – dialóg, prítomnosť – neprítomnosť adresáta, pripravenosť – nepripravenosť prejavu) a subjektívne (charakterové vlastnosti autora, temperament, stupeň citovosti, momentálne citové rozpoloženie, vzdelanie, výchova).

Náučný štýl je typický pre oblasť vedy a techniky. Slúži na presné a jasné pomenovanie javov v určitých vedných disciplínach. Sprostredkuje vedeckú informáciu. Náučný text je verejný, písomný, monologický, oficiálny, realizuje sa bez prítomnosti

²⁶ Preklad: Ten...samozrejme, oh...nemám

²⁷ Preklad: Matka – bola náš každodenný chlieb, otec bol sviatok, Beograd, to je moje najobľúbenejšie mesto

²⁸ Preklad: Niečo som stále mal v hlave. Pieseň., Niečo bolo na podlahe. Odporné a špinavé.

²⁹ Preklad: Aj ty, Jelena?, Vojna – najhoršia vec., Jeho izba. Veľká posteľ, skriňa a stôl.

adresáta. Delí sa na vedecko-náučný štýl a populárno-náučný štýl. Prvý spomenutý je prísne vedecký. Typické sú presné odborné termíny, vedecká argumentácia, citácie, parafrázy, bibliografia. Prejav je neutrálny. Používa sa výklad v 1. osobe množného čísla. Charakteristický pre zákony, vysoko odbornú literatúru. Populárno-náučný štýl je viac uvoľnenejší za účelom prilákať čitateľa. Využívajú sa už aj štylisticky zaujímavejšie jazykové prostriedky. Sú viac zrozumiteľné pre širšiu verejnosť. Napr. články v odborných časopisoch. V textoch náučného štýlu sa využívajú zložitejšie vetné konštrukcie s cieľom opísať, objasniť danú problematiku čo najdetailnejšie a najpresnejšie. Z hľadiska lexiky využíva náučný štýl striktne bezpríznačkové slová. Žánre: Dizertácia: hĺbková analýza problému v určitom vednom odbore určená pre ostatných predstaviteľov daného vedného odboru. Monografia: má knižnú podobu a detailne sa zaoberá len čiastkovým problémom v určitej vednej disciplíne. K populárno-náučným žánrom patria články, recenzie alebo prednášky.

Publicistický štýl má pohotovo a aktuálne informovať širokú verejnosť o daniach v spoločenskej, kultúrnej, politickej, ekonomickej sfére doma aj vo svete. Ako samostatný štýl písania sa publicistika vyhranila len pred niekoľkými desaťročiami. Napriek tomu má nezastupiteľné miesto v systéme štýlov. Publicistika je žánrovo a obsahovo veľmi pestrá. Pre texty publicistického štýlu je typická verejnosť, oficiálnosť, písomnosť, monologickosť, neprítomnosť adresáta, v niektorých prípadoch (televízia) sa vyskytuje ústny prejav a dialogickosť. Najmä z tohto dôvodu sa publicistike ponúka široká škála výrazových prostriedkov. Od neutrálnych, cez štylisticky príznakové, až po expresívne jazykové prostriedky. Taktiež je možné využitie aj neverbálneho vyjadrovania. Žánre: spravodajské: správa: najustálenejší a najstarší publicistický žánr. Je to vecné, stručné opísanie udalosti bez vynechania všetkých dôležitých detailov. Oznámenie prináša krátku informáciu o tom, čo sa bude konať. Interview prezentuje názory všeobecne známej osobnosti na určitú problematiku z rôznych sfér života. Má dialogickú formu. Analytické: úvodník: vyskytuje sa spravidla na začiatku novín. Je to úvaha významnej osobnosti na aktuálnu tému. V dnešnej dobe sa skôr používa pomenovanie úvodný stĺpček, ktorého úlohou je získať si čitateľa. Komentár je podobný úvodníku. Komentár však reflektuje udalosť, ktorá už bola prezentovaná publicisticky. Autor komentára teda prezentuje svoje subjektívne stanovisko. Glosa je podobná komentáru. Často obsahuje prvky irónie, kritiky. Beletristické: fejtón: nachádza sa na hranici medzi vecnou a umeleckou literatúrou. Kriticky opisuje aktuálnu udalosť z akejkoľvek sféry verejného života. Nachádzame tam odtienky viacerých druhov humorného opisu. Od vtipu až k irónii a sarkazmu. Reportáž: podobná správe. Podrobnejšie

však opisuje odohranú udalosť.

Administratívny štýl sa až neskôr oddelil od odborného štýlu. Texty administratívneho štýlu predstavujú komunikáciu medzi rôznymi verejnými inštitúciami a ľuďmi. Základnými charakteristikami sú verejnosť, oficiálnosť, písomnosť, monologickosť, neprítomnosť adresáta. Občas môže mať aj ústnu podobu, vtedy je aj adresát prítomný. Jedná sa napr. o súdne pojednávanie. Prejav je neosobný a objektívny. Použité výrazové prostriedky sú neutrálne a bez akéhokoľvek stylistického či emocionálneho príznaku. Po kompozičnej stránke je tento štýl jednotvárný a vo väčšine prípadov má predpísanú schému. Žánre: zápisnica- presne zachytáva priebeh nejakého podujatia, schôdze. Jednotlivé body rokovaní sa vyznačujú v odsekoch. Žiadosť má ustálenú formu. Predovšetkým je adresovaná právnickým osobám. Žiadateľ píše žiadosť cieľom dosiahnuť niečo vo svoj prospech. Životopis vymenováva fakty zo života autora životopisu. Opäť má ustálenú formu.

Rečnícky štýl patrí k najstarším jazykovým štýlom. Už v starovekom Grécku sa tento štýl s obľubou využíval. Je štýlom ústnej komunikácie. Jeho cieľom je upútať pozornosť poslucháča, vyvolať v ňom nejakú emóciu, presvedčiť ho, informovať, poučiť, agitovať. Charakteristická je verejnosť, oficiálnosť, písomnosť, monologickosť, prítomnosť adresáta. Potrebná je príprava vopred. Na vybudovanie takéhoto prejavu sa používa najširšie množstvo jazykových aj mimojazykových prostriedkov. Využitie majú neutrálne, stylistické, expresívne výrazové prostriedky, ba ja mimika, gestikulácia. Dôležité sú taktiež fónické štylémy, melódia, výslovnosť, prízvuk hovoriaceho. Všetky tieto faktory pôsobia na poslucháčov. Žánre: referát- informuje o výsledkoch vedeckého výskumu, o činnosti inštitúcií apod. Vo využívaní jazykových a mimojazykových prostriedkov je autor striedmejší. Jedná sa o faktografický text, preto je zainteresovanosť autora menšia ako pri iných rečníckych textoch. Prejav sa prednáša pri významných udalostiach. Vykresľuje stanovisko autora na danú tému. Využitie má výnimočne pestrá škála jazykových aj mimojazykových výrazových prostriedkov. Kládie sa dôraz aj na prednes textu. Kvalitný prednes znásobuje účinok textu na poslucháča. Diskusia prebieha vo forme dialógu. V úvode sa načrtne problematika vo forme referátu. Neskôr sa o nej diskutuje. V závere sa moderátor diskusie zhrnie výsledky a zovšeobecnenia.

Umelecký štýl vzniká modelovaním bežného jazyka na jazyk umelecký. Využíva sa v umeleckých dielach. Je rozmanitý z hľadiska využívania výrazových prostriedkov. Jeho hlavnou úlohou je emocionálne zapôsobiť na čitateľa za pomoci rôznych stylisticky príznakových jazykových prostriedkov. Umelecký štýl je charakterizovaný ako verejný, oficiálny, písomný, monologický a bez prítomnosti adresáta. Autor má najväčšiu slobodu

vyjadrovania. Môže si vyberať výrazové prostriedky od neutrálnych až po expresívne. V podstate nič nie je zakázané, ale všetko závisí od zamerania literárneho textu. Lyrické diela sú najsubjektívnejšie a najemocionálnejšie. Veľmi často sa stretávame s obraznými pomenovaniami. Existuje veľké množstvo takýchto pomenovaní. Najzákladnejšími sú metafora a metonymia. Žánre: lyrika- úvahy, nálady autora. Obvykle nie sú vystavané na dejovej línii. V minulosti boli najzákladnejšími lyrickými žánrami óda, elégia. V súčasnosti sú už neaktuálne. Moderná lyrika sa delí na intímnu, prírodnú, spoločenskú a reflexívnu. Epika- výstavbovým prvkom je dej. Epické dielo je typické výskytom rozprávača a postáv. Niekedy tieto dve role splyvajú v jednu. Základnými žánrami epiku sú poviedka, novela, román. Dráma- realizujú sa na javisku. Dôležitým prvkom sú dialógy a repliky postáv. Najširšia škála využitia výrazových prostriedkov. Základné žánre sú tragédia, činohra, veselohra.

Hovorový štýl sa vyskytuje v každodennom živote v rozhovoroch s ľuďmi, ktorých poznáme. Základné vlastnosti sú súkromnosť, neoficiálnosť, ústnosť, dialogickosť, prítomnosť adresáta. Zvyčajne sa hovorový prejav vopred nepripravuje. Vzniká spontánne. Taktiež je značne subjektívny. Okrem spisovných slov sa vo zvýšenej miere využívajú aj nespisovné formy alebo výrazy nachádzajúce sa na okraji slovnej zásoby. Pre tento štýl sú typické aj tzv. nadbytočné slová, ktoré nenesú žiaden význam, ale napriek tomu sú neoddeliteľnou súčasťou bežného rozhovoru. Napr. bre, pa, ma, ovaj. Žánre: systém je najmenej diferencovaný. Mohol by sa rozdeliť na súkromnú komunikáciu a polooficiálnu komunikáciu. Napr. súkromný list, internetový chat, SMS správy, prosba, poďakovanie

2.4 Štylistické figúry

V neposlednom rade je potrebné zaoberať sa konkrétnymi štylistickými figúrami, ktoré textu dodávajú potrebný štylistický príznak. Uvedieme niekoľko príkladov najčastejšie používaných štylistických figúr.

Metafora

Už Aristoteles pracoval s metaforou, čo jej pomohlo k prívlastku najkrajšia a najfrekvencovanejšia štylistická figúra. (KOVAČEVIĆ 2000:19) Zjednodušene by sa dalo povedať, že metafora je skrátením porovnaním. Porovnávajú sa veci kontrastné, protikladné. Príklady: Sunce je mrak koji nas obasjava (Branko Miljković, Vesela pesma), Naš dan je

zelena jabuka na dvoje presečena (Vasko Popa, Naš dan je zelena jabuka)³⁰. V dnešnej dobe sa často stretávame s metaforou aj v bežnej reči.

Metonymia (metonimija)

Je použitím jedného znaku namiesto znaku iného. Tieto znaky majú medzi sebou logický vzťah. Príklady: Čítam Andrića. – tzn. čítam Andrićevo delo. Popio sam čašu vode- slovom čaša (pohár) sa označuje množstvo vypitej vody. Usnula kuća (porodica, ljudi u kući) i gost spava, ništa je u snu ne preseca³¹. (Alek Vukadinović, Kuća i gost)- slovom kuća (dom) mal autor na mysli rodinu alebo ľudí v dome.

Synekdocha (sinegdoha)

Je založená na podobnom princípe ako metonymia. Tzn. jeden znak je nahradený iným znakom. V tomto prípade sa jedná o zámenu časti a celku, jednotného čísla za množné a naopak. (KATNIĆ-BAKARŠIĆ 1999:113) Príklady: Profesor mora puno znati.- namiesto profesori, Piti žestoko.- namiesto piti neku vrstu žestokog pića (piť nejaký druh tvrdého alkoholu), Naš čovek je sve izdržao- namiesto naši ljudi su sve izdržali³² (naši ľudia všetko vydržali, zniesli).

Oxymoron (oksimoron)

Je to spájanie protikladných významov, pojmov, ktoré sú navzájom protirečivé. (KATNIĆ-BAKARŠIĆ 1999:113). Príklady: O *hladna vatro*, koja izgaraš, svud oko mene a dan ne stvaraš (Branko Miljković, Prelid), A kraj njih čutečki blenusmo i ništa nas tri *mlada starca* uvelih obraza (Veljko Petrović, Na brodu), *Bogatiji siromasi* obično su isticali da je nepravedno što oni plaćaju³³... (Večernji list, 9670, 22.7.1990, 11).

Gradácia (gradacija)

Je najmenej trojčlenná. Každý ďalší člen je zosilnením alebo oslabením významu predchádzajúceho pojmu. (KOVAČEVIĆ 2000:135) Príklady: Sto puta sam *rekao*, *upozorio*

³⁰ Preklad: Slnko je tma, ktorá nás osvetľuje., Naš deň je zelené jablko, na dve časti prekrojené.

³¹ Preklad: Čítam Andrića: čítam Andrićevo dielo, Vypil som pohár vody., Zaspal dom aj host' spí, nič ich neruší zo sna

³² Preklad: Profesor toho musí veľa vedieť., Piť tvrdé- piť nejaký druh tvrdého alkoholu., Naš človek vydržal všetko

³³ Preklad: Ó, chladný oheň, ktorý horíš všade okolo mňa a deň nevytváraš., Vedľa nich sme mlčky civeli a nič my traja starci so zvädnutou tvárou., Bohatší chudobný obvykle poukazovali na to, že je nespravodlivé, čo oni platia.

je pa čak i *podviknuo* da se više ne usudi da mi dirne čarape. (Milisav Savić, Hleb i strah), Ja *spavah, sanjah, malo trenuh*, ponoć duboka, mračna beše. (Mihailo Miron, Zaratrustin san), Živeo je dugo i smelo: *stalno* je ratovao, *često* je pirovao, *dosta* je bolovao³⁴... (Miroslav Josić-Višnjić, Odbrana i propast Bodroga u sedam burnih godišnjih doba).

Perifráza (perifraza)

Namiesto priameho pomenovania určitej veci sa využíva pomenovanie nepriame, ktoré obsahuje najcharakteristickejšie vlastnosti danej veci. Príklady: On je i dalje *pleo neke riječi* (govorio) bez *naročitog smisla* (besmysleno) (Andrić, 160), ... da joj je najbolje da je odvedu u Dubrovnik, gdje može da živi mirno, ali više ne *s krunom na glavi* (kao krajlica) (Sijarić, 17), zemlja hiljadu jezera-Finska³⁵.

Hyperbola (hiperbola)

Podstatou je zveličenie, prehánanie vlastností predmetu alebo javu. Veľmi často využívaná v každodennej reči. Príklady: Rekla sam ti *sto puta* da ne ideš tamo!, Čekam te *sto godina*. Miloš je imao *stan veliki kao Bakingemska palata*³⁶.

Litota

Dalo by sa povedať, že ide o opak hyperboly. Pomocou litoty význam slova, premetu, javu zmenšíme, zjemníme. Napr. pomocou dvojitého záporu. Príklady: Nisi baš dobro spavala (ružna si)., Nemogu da te ne volim (volim te), Nije nejednostavno (jednostavno je)³⁷.

Irónia (ironija)

Je to forma výpovede, ktorá je v protiklade s obsahom výpovede. Pravý význam môžeme pochopiť napr. pomocou kontextu alebo intonácie. Príklady: On ti je strašno pametan. (glup je), Ma baš je lepa! (ružna je)³⁸.

³⁴Preklad: Stokrát som povedal, upozornil ju, ba dokonca aj kričal, že by sa viac neodvážila dotýkať mojich ponožiek. Spal som, sníval, trochu prúdil, poľnoc hlboká, tmavá bola., Žil dlho a smelo: stále bojoval, často hodoval, dost' trpel

³⁵Preklad: On aj naďalej splietal nejaké slová (hovoril) bez akéhokoľvek zmyslu (nezmyselne), ...že je pre ňu najlepšie, aby ju odvedli do Dubrovníka, kde môže žiť pokojne, ale nie s korunou na hlave (ako kráľovná), krajina tisícich jazier- Fínsko

³⁶Preklad: Povedala som ti stokrát, aby si tam nešiel!, Čakám ťa sto rokov., Miloš mal byť veľký ako Buckinghamský palác

³⁷Preklad: Nespala si práve najlepšie (si škaredá), Nemôžem ťa neľúbiť (ľúbim ťa), Nie je jednoduché(je to jednoduché)

³⁸Preklad: On je strašne múdry (je hlúpy), Je veľmi krásna (je škaredá)

Prirovnanie (poreďenie)

Úzko späté s metaforou. Typické sú porovnávacie slová: kao, poput, slično, nalik³⁹. Ide o porovnávanie vecí, ktoré sú si podobné, s tým, že prvý člen je pre nás menej známy a predmet, s ktorým je porovnávaný je všeobecne známy pojem alebo o porovnanie vecí, kde jeden vec je lepšia od druhej. Príklady: Između vaših ljubavi i vaše mržnje odnos je isti kao između visokih planina i hiljadu puta većih i težih geoloških nevidljivih naslaga na kojima one počivaju. (Ivo Andrić), Tužno je danas nebo, tužno kao raspuklo zvono. (Miroslav Krleža), Kao da je pesma sreća moja sva⁴⁰. (Vladislav Petković-Dis).

³⁹ Preklad: Ako, podobne

⁴⁰ Preklad: Medzi vašou láskou a vašou nenávisťou je taký istý vzťah ako medzi vysokým pohorím a tisíckrát väčšími a ťažšími neviditeľnými geologickými vrstvami, ktoré sú jeho základom., Smutné je dnes nebo, smutné ako puknutý zvon., Akoby bola báseň celým mojím šťastím

3 „Kandže“

Najúspešnejší román Marka Vidojkovića bol vydaný v roku 2004. V tom období patril k najpredávanejším knihám od domácich autorov. Odvtedy sa dočkal niekoľkých vydaní. Za toto dielo dostal prestížne literárne ocenenia Zlatni bestseler a Kočićevo pero⁴¹. (Kandže 2012:285)

Dej románu je situovaný do Belehradu polovice 90.rokov 20.storočia. V centre stoja aktéri študentských protestov⁴² namierených proti režimu Slobodana Miloševića⁴³. Sú to mladí ľudia, ktorí sú nespokojní so situáciou vo svojej krajine. Niektorí hrdinovia románu sú natoľko zúfalí, že sa uchýľujú k užívaniu drog. Tým sa dostávajú na okraj spoločnosti. Strácajú akékoľvek ideály. Autor opisuje osudy hlavného hrdinu – rebela a jeho spolužiakov, ktorí sa či už pravidelne alebo menej často zúčastňovali protestov. Vykresľuje zároveň vzťahy medzi nimi a pomery v rodine hlavnej postavy. Jeho každodenný život je sprevádzaný častými sexuálnymi kontaktmi s rôznymi ženami a drogami. Na rodinnej oslave sa spoznáva s tajomnou ženou menom Nada, do ktorej sa zamiluje. Ovplyvňuje jeho ďalší život a smerovanie. Cieľom hlavného hrdinu je zvrhnutie Miloševićovho režimu v Srbsku. To sa však s postupujúcim časom stáva stále nereálnejšie, preto sa jeho ďalším cieľom stáva naoko menší cieľ- zvrhnutie vedenia Zväzu študentov na právnickej fakulte. Tento akt je metaforou pádu režimu v Srbsku. Nakoniec je snaha študentov márna, ale nádej na zmenu umiera posledná.

3.1 Hlavná postava (v diele „Kandže“)

Jeho meno sa v celej knihe nedozvedáme. Je zároveň i rozprávačom. Často krát je do tejto postavy štylizovaný sám autor. On sám to však nepotvrdil. Ak chceme charakterizovať jazyk tejto postavy je nevyhnutné vedieť, o akú osobu sa jedná. Pretože podmienky a spoločnosť, v ktorej daná postava vyrastá a žije, značne ovplyvňujú aj jej jazyk. Hlavnou postavou je mladý muž. Študent tretieho ročníka právnickej fakulty v Belehrade, ktorý sa

⁴¹ Cena nesie meno spisovateľa Petra Kočića. Udeľuje ju Nadácia Petar Kočić, Banjaluka-Beograd na počesť tohto významného spisovateľa prelomu 19. a 20. Storočia, spisovateľom, ktorý nasledujú jeho odkaz. (MILJIĆ 2014. URL:< <http://www.nezavisne.com/umjetnost-zabava/knjizevnost/Jovanu-Zivlaku-Kocicevo-pero-250764.html>>)

⁴² V období od novembra 1996 a februára 1997 prebiehali v Srbsku občianske a študentské protesty. Dôvodom bolo nekorektné správanie S.Miloševića vo voľbách do miestnej samosprávy, keďže zvíťazila opozícia, vyhlásil voľby za neplatné. Tento krok vyvolal vlnu nepokojov. (PELIKÁN 2009:605-606)

⁴³ Prezident Republiky Srbsko (1989-1997) následne prezident Zväzovej republiky Juhoslávie (1997-2000). Predstavitel' srbského nacionalizmu. (PELIKÁN 2009:560)

aktívne zúčastňuje protestov. Jedným z dôležitých faktorov, ktoré ovplyvnili jeho jazykový prejav sú zlé vzťahy v rodine. Rozvod rodičov v útlom veku ovplyvnil jeho život. Vzťah s otcom nemá takmer žiadny, keďže od neho nedostával žiadne finančné prostriedky. Z toho dôvodu žije v núdzi. Mnohokrát nemá, čo do úst. Žije len s matkou, ktorá sa o jeho protestné aktivity nezaujíma. Preto si ani k nej cestu nenašiel a doma sa objavuje len sporadicky. Ďalším činiteľom, ktorý vplýva na jeho jazyk je nespokojnosť so štátom, v ktorom žije. Rozčarovanie ľuďmi, ktorí mali byť preňho najbližšími, ho doviedli k beznádeji a urobili z neho človeka na okraji spoločnosti, bez ideálov, závislého na drogách. Jeho dni tvoria protirežimné protesty, užívanie drog a občasné ženské známosti, ktoré sú ohraničené len na intímny kontakt. V jeho vzťahu k ženám nie sú skoro žiadne emócie až do stretnutia s tajomnou Nadou, do ktorej sa bláznivo zamiluje. V tomto momente odkrýva aj svoju citlivejšiu a zraniteľnejšiu stránku.

3.1.1 Konverzačné situácie a vzťah k ostatným postavám

Jadro jeho slovnej zásoby tvoria slangové výrazy a vulgarizmy. Používa ich v akejkolvek situácii. Neberie ohľad na to s kým komunikuje. Nerobí rozdiely v rozhovore s kamarátom alebo lekárom. Negatívne sa stavia voči čomukoľvek pozitívnemu, čo sa mu postaví do cesty. Už na úvodných stranách knihy sa takto prezentuje v rozhovore so zamestnankyňou zariadenia s rýchlym občerstvením. Úctivé správanie pracovníčky odmení spfškou nadávok a výčtkami spojenými s nízkou zainteresovanosťou vo veciach verejných. Má pocit, že to, čo robí on je najdôležitejšie a odsudzuje ľudí, ktorí sa nezaujmajú o aktuálnu spoločenskú situáciu:

„Dobar dan, izvolite“, prepala me je lažnom srećom. „Dobro, mamu ti je***, je l' vidiš ti šta se dešava, je l' vidiš ti to? Otkud to veselje, koji ti je, bre, ku***?! ...“⁴⁴(Kandže 2012:5)

V týchto vetách je predstavený základný model jazykového prejavu hlavného hrdinu. Tzn. používanie vulgárnych výrazov, skrátených výrazov: skrátenie je li na je l', čím sa podčiarkuje hovorovosť komunikácie a taktiež sa zvyšuje dynamika. Citoslovce „bre“ sa veľmi často objavuje v prehovore hlavnej postavy. Výraz je nepreložiteľný do iných jazykov a sám o sebe nemá význam. Avšak jeho použitím je komunikácia obohatená o autenticitu, expresivitu, hovorovosť. Môžeme ním vyjadriť familiárnosť, intímnejší vzťah k osobe, s ktorou komunikujeme, neformálnosť komunikácie. V tomto prípade je súčasťou nadávky, čo

⁴⁴ Preklad: „Dobrý deň, čo si želáte?, vystrašila ma falošným šťastím. Dobro, poj*b sa, vidiš, čo sa deje, vidiš to? Odkiaľ tá radosť, čo to kur** je?!

je tiež typickým využitím tohto citoslovca. Je zaujímavé sledovať odklony od tohto modelu, ktoré sa objavujú na niekoľkých miestach v diele „Kandže“.

Zmenu rétoriky možno pozorovať v komunikácii s Vesninou mamou. Vesna je jeho bývalá priateľka, s ktorou stále udržuje intímny kontakt a tým pádom je stále v kontakte aj s jej mamou. Napr. keď čaká, kým sa Vesna vráti domov zhovára sa s jej mamou a popritom sa navečeria. Chváli jej jedlo, čo je uňho neobvyklé keďže všetko vidí len z negatívnej perspektívy:

„Najbolja sarma na severnoj hemisferi, gospoďo“⁴⁵ (Kandže 2012:23).

Hlavným dôvodom jeho úctivej reči sú výhody, ktoré mu z toho plynú. Teplá večera a rozhovor s milou osobou mu nahrádzajú hodnoty, ktoré by vo svojej rodine len ťažko hľadal. Vesnina matka má pochopenie pre jeho aktívny postoj k protestom, a preto si ju hlavný hrdina obľúbil. Kvôli tomu sa jeho správanie a štýl komunikácie odlišujú od rozhovorov s ostatnými postavami. On sa o jej situáciu však vôbec nezaujíma, nič sa jej nepýta. Hovorí len o sebe. Nevie dokonca ani jej meno. To je prejavom jeho sebeckosti.

Zaujímavým kontrastom je komunikácia hlavného hrdinu s kamarátom Džerim, ktorý utrpel vážny úraz na motorke. Odkláňa sa od preňho typického spôsobu komunikácie. Pri rozhovore s ním občas dokonca prejavuje ľútosť, čo uňho nie je zvykom. Keďže sa na viacerých miestach objavilo jeho sebecké správanie. Džeri leží v nemocnici niekoľko mesiacov a má vážnejší zdravotný problém. Hlavný hrdina predsa len nie tak necitlivý ako by sa na prvý pohľad mohlo zdať. Svojimi slovami sa snaží povzbudiť priateľa:

„Ma kakav rak, malo si se ugruvao. [...] Ajde, Džeri, biće sve okej.“⁴⁶ (Kandže 2012:25)

Tieto slová poukazujú na jeho skrytú, citlivejšiu stránku. V knihe sa objavuje viac takýchto momentov. Avšak on sa so svojimi prejavmi empatie nestotožňuje. Hlavná postava v takýchto chvíľach používa výrazy, ktoré sa vymykajú z jadra slovnej zásoby. Jeho empatia preniká na svetlo v súvislosti s ľudským utrpením, ktoré on prežíva ako svoje. Preňho je to neželaná emócia, ktorá ho činí zraniteľnejším. Potvrďuje to aj slovami:

„Sve živo sam osećao. Bio sam prokleta devojčica.“⁴⁷ (Kandže 2012:11)

⁴⁵ Preklad: „Pani, to sú najlepšie holúbky na severnej pologuli.“

⁴⁶ Preklad: „Aká rakovina, trochu si sa zranil. ... Džeri, všetko bude v poriadku.“

⁴⁷ Preklad: „Cítil som všetko. Bol som prekliata baba.“

Deminutív „devojičica“ obvykle znamená pozitívnu emóciu smerovanú k malému dievčaťu. Ak týmto slovom označíme dospelého muža, znamená to, že sa jedná o slabocha a zbabelca. Hlavná postava výrok ešte zosilnila adjektívom „prokleta“, ktoré vete dodalo pejoratívny nádych. Kritiku voči sebe samému prejavil aj vo vete:

„Ridao sam kao kreten.“⁴⁸ (Kandže 2012:33)

Prvotným významom substantíva „kretén“ je pomenovanie fyzicky a duševne postihnutej osoby. Tento význam sa v tak ako v slovenskom aj v srbskom jazyku prenáša do skupiny nadávok. Označuje hlupáka, duševne zaostalého človeka. (BRUKKER, OPATÍKOVÁ 2006:228) Pejoratívnym prirovnaným seba samého ku kreténovi opäť vyjadruje negatívnosť voči svojím reakciám na ľudské utrpenie.

Ďalšiu zaujímavú komunikačnú rovinu vytvárajú rozhovory hlavnej postavy s jeho otcom. Nemá s ním dobrý vzťah, nestýkajú sa a komunikujú len minimálne. Za normálnych podmienok sa očakáva úctivá konverzácia s otcom. To však v tomto diele neplatí, pretože s hlavný hrdina s otcom nežije už veľa rokov. Otec si po rozvoďte s jeho matkou založil novú rodinu a na tú starú takmer zabudol. Nechal ich aj bez finančnej podpory. Syn naňho z tohto dôvodu zanevrel a odmieta sa s ním stretávať. Hlavným výstavbovým prvkom ich rozhovorov je irónia predovšetkým so strany hlavého hrdinu. Otec sa z času na čas neúspešne pokúša o zlepšenie vzťahov so synom. Predovšetkým pri príležitosti rôznych sviatkov. Prostredníctvom telefonického rozhovoru sa pokúsil o zmier so svojim synom:

„Mislim da bi trebalo da zakopamo ratne sekire.“⁴⁹ (Kandže 2012:39)

Využil na to frazém, ktorý je funkčný aj v srbskom, aj v slovenskom jazyku. Všeobecne pri použití frazeologizmov predpokladáme, že druhá strana je natoľko vzdelaná, aby ho bola schopná pochopiť. Tento predpoklad bol splnený. V tomto prípade je jeho použitie logické, keďže jeho otec je predsa len strašidlo so skúsenosťami. To znamená, že sa jeho slovník za tie roky obohatil o takéto výrazy. Syn mu však naňho odpovedal iróniou:

„Video si da nisam umro od gladi, pa si rešio da primeniš neki drugi metod?“⁵⁰ (Kandže 2012:39)

Ironické vyjadrenie ešte zdvojnásobil vetou:

⁴⁸ Preklad: „Reval som ako kretén.“

⁴⁹ Preklad: „Myslím, že by sme mali zakopať vojnovú sekeru.“

⁵⁰ Preklad: „Videl si, že som nezomrel od hladu, tak si sa rozhodol uplatniť inú metódu?“

„Kod mene je baš super. Plivam u parama.“⁵¹ (Kandže 2012:39)

Irónia je vytvorená pomocou frazeologizmu „plivam u parama“, ktorý je po menšej obmene verba použiteľný aj v slovenskom jazyku. Význam irónie môže čitateľ pochopiť len z kontextu. V ďalšom telefonickom rozhovore sa opäť stretávame s iróniou:

„Je***e, je l' ti treba nešto!, zabrinuo se on. Ne, doktori kažu da si poslednju priliku da mi pomogneš prokockao 1994. [...] Treba mi američka viza i kuća u Holivudu“, rekao sam i spustio slušalicu.“⁵² (Kandže 2012:212)

Iróniu v tomto rozhovore môže pochopiť čitateľ okamžite. Je jasná na prvý pohľad, pretože z viet je jasné, že to hlavný hrdina nemyslí vážne. Jeho cieľom je nahnevať otca. Dosiahne to aj bez použitia akýchkoľvek vulgarizmov s rovnakým, ak nie väčším účinkom.

Znakom formálnej komunikácie je vykanie (persiranje). Jedná sa o oslovenie starších osôb, ktorým sa vyjadruje úcta, neznámych osôb alebo o oslovenie osôb, ktoré sú spoločensky nadradené- žiaci vo vzťahu k učiteľom, nadriadený na pracovisku. Vyjadruje sa tým spoločenský dištanc. Tykanie by v týchto prípadoch bolo neprípustné priam urážlivé. Hlavná postava v diele Kandže toto pravidlo porušuje. Jediná osoba, ktorej vyká je matka jeho bývalej priateľky. Ona jediná sa oňho zaujíma, varí mu. Nevyká ani neznámym starším ľuďom, ktorých vidí prvýkrát v živote:

„Neki čiča me je zgrabio za ruku... Evo ti sve, rekao sam...“⁵³ (Kandže 2012:42-43)

Z toho by sme mohli usudzovať, že hlavný hrdina neuznáva žiadne authority a zároveň dáva najavo odstup od staršieho pána, s ktorým sa dostal do sporu o jedlo podávané Belehradčanom v rámci ceremónie srbskej pravoslávnej cirkvi pri príležitosti veľkého sviatku (slava)⁵⁴.

S jeho bývalou priateľkou Vesnou, s ktorou však neustále udržuje intímny kontakt komunikuje ako s ktorýmkoľvek kamarátom, spolužiakom. Nevyhýba sa nadávkam, štipľavým výrazom. Najfrekvencovanejšie sú dvojčlenné, rozvité vety. Jedna situácia ovplyvnila jeho spôsob komunikácie s Vesnou. Keď mu povedala, že je možno v druhom

⁵¹Preklad: „Mám sa super. Topím sa v peniazoch.“

⁵²Preklad: „Do pi**, potrebuješ niečo!, znepokojil sa. Nie, lekári hovoria, že poslednú možnosť pomôcť mi si premárnil v 1994. ... Potrebujem americké víza a vilu v Hollywoode, povedal som a zložil.“

⁵³Preklad: „Nejaký ujo ma schmatol za ruku... Tu máš všetko, povedal som...“

⁵⁴Národný zvyk, zachovaný najlepšie v Srbsku. Každá rodina má svojho svätca, na ktorého počesť robia oslavu. Vtedy sa zide celá rodina. Pripravujú sa tiež typické pokrmy ako slavski kolač apod. (VOJINOVIĆ 2001. URL: <http://www.rastko.org.rs/bogoslovlje/hvojinovic-slava_c.html#_Toc531688843>

stave, náhle zmenil štýl vyjadrovania. Zmena nastala pod vplyvom silných emócií spôsobených strachom z prípadného neželaného otcovstva:

„Ne, nije, ovaj, jeste, ali kad se gleda iz drugog ugla...“⁵⁵ (Kandže 2012:210) ... „Ej, ovaj...“ „Ovaj...“ „Čekaj, Vesna...“ Pa nisi valjda išla na...“⁵⁶ (Kandže 2012:232 – 233)

Na takúto situáciu vôbec nebol pripravený, preto nevedel, čo má povedať. Veľká nervozita ho pripravila o schopnosť zmysluplného vyjadrovania. V každej vete sa opakuje ukazovacie zámeno „ovaj“, ktoré neplní svoju funkciu. Nezastupuje žiadne substantívum ani adjektívum. Nenesie ani žiaden význam. V hovorovom srbskom jazyku sa objavuje často. Jeho úlohou je vyplniť miesto a získať čas, ak si hovoriaci nemôže spomenúť na to, čo chcel povedať alebo mu chýba potrebná slovná zásoba, tak nahradzuje ukazovacím zámenom. Jazykový prejav sa tak degraduje. Znižuje sa aj kvalita odovzdanej informácie.

Nemenej zaujímavým je vzťah k postavám, ktoré vôbec nepozná a vidí prvýkrát. Prebehne medzi nimi krátka konverzácia alebo sa komunikácia ani neuskutoční. Prirodzene človek hľadá oporné body na ich pomenovanie príp. oslovenie. Najčastejšie sa opierame o fyzický vzhľad. Ani v prípade hlavného hrdinu to nie je inak. Vidí len negatíva, ktoré ešte hyperbolizuje. Vznikajú pejoratívne pomenovania a dysfemizmy doplnené opisom ich oblečenia. Vyjadruje sa o nich hanlivo aj keď sa s nimi nedostal do žiadneho konfliktu. Sú to iba náhodní okoloidúci alebo ľudia, ktorí s ním nemajú nič spoločné:

„... rekla je neka *debela riba*.“⁵⁷ (Kandže 2012:163) „*Magarac* s kajlom oko vrata svađao se s nekim tužnim cvikerašem ...“⁵⁸ (Kandže 2012:183) „... cela prva postava debelih i još pedesetak sve samih *zalizanaca u odelcima, rolkama, sakoima i kravatama*.“⁵⁹ (Kandže 2012:214) „Prokleta zalizana ovca.“⁶⁰ (Kandže 2012:270)

3.1.2 Štýl

Od mladého vzdelaného človeka sa očakáva kultivovaný prejav, ktorý len potvrdí jeho intelektuálnu vyspelosť. Povolanie právnik je založené na vycibrenom jazykovom prejave. Dobrý právnik musí pre dosiahnutie svojho cieľa vedieť hovoriť spisovne, presne, odborne, zmysluplne, zrozumiteľne a pritom pôsobiť na svoje publikum. Netolerujú sa akékoľvek

⁵⁵ Preklad: „Nie, nie je, vlastne je, ale keď sa na to pozrieme s iného uhla...“

⁵⁶ Preklad: „Hej, hm...“ „Hm“ „Počkaj, Vesna...“ „Snád' si nešla na...“

⁵⁷ Preklad: „... povedalo nejaké tučné dievča.“

⁵⁸ Preklad: „Somár s reťazou okolo krku sa hádal s nejakým okuliarnikom...“

⁵⁹ Preklad: „... celé prvé zloženie tučných a ešte päťdesiat samých ulízancov v oblekoch, rolákoch, sakách a kravatách.“

⁶⁰ Preklad: „Prekliata ulízaná ovca.“

odchýlky od týchto pravidiel. Nemal by prenášať emotívne prejavy, nálady do svojej reči. Hlavný hrdina v diele Kandže nespĺňa kritériá ukázkového právnicka. Jeho prejav a výber jazykových prostriedkov sa vymykajú z týchto parametrov. Spočiatku pri rečníckom pulte pôsobí vyrovnané, sebavedomo. Používa spisovné výrazy a poslucháčov oslovuje úctivo, pretože je spokojný s priebehom uskutočnených protestov:

„Drage kolege, ja sam toliko oduševljen našim razbijanjem prozora od sinoć, da sam to jednostavno morao sa nekim da podelim.“⁶¹ (Kandže 2012:21)

Vo chvíli, keď je prerušený kolegom z fakulty, sa vracia k svojej starej rétorike a nedáva si servítku pre ústa. Celého ho ovládol hnev a patrične to dal študentovi najavo:

„Šta je, bre ?... Ma jedi ti go***, znaš!... Pa šta hoćeš, koj‘ ku***?!“⁶² (Kandže 2012:22)

Negatívne emócie opäť privolali nespokojnosť so všetkým a všetkými okolo. Nastúpil štandardný model prejavu hlavného hrdinu obsahujúci šľavnaté vulgarizmy, na ktoré je srbský jazyk veľmi bohatý.

3.1.3 Využitie syntaktických štýlém

Výrazným znakom expresívnosti v jazykovom prejave hlavného hrdinu je využívanie syntaktických štýlém. Typickými pre jeho výpovede sú vety dvojčlenné, ale hlavne zložené súvetia, ktoré sú hlavne centrom jeho vnútorného monológu. Svedčia o jeho bohatom vnútornom prežívaní. V určitom okamihu sa mení jeho štruktúra. Zmena je spojená s hlbokým emocionálnym zážitkom, ktorým je v tomto prípade stretnutie s osudovou ženou. To ho hlboko zasiahlo. Stratil svoju schopnosť analyzovať situáciu. Uchýľuje sa už len k sledu jednočlenných viet, ktoré opisujú výzor ženy, ktorú v danom momente vidí:

„Smeđa kosa. Crveni džemper s dekolteom. Smeđe oči. Osmeh. Crveni karmin. Minđuše u obliku slonova. Farmerke. Crni ajlajner.“⁶³ (Kandže 2012:45)

Popri jednočlenných vetách sa objavujú nedokončené vety- apoziopézy, opäť v komunikácii s milovanou ženou. Centrom výpovede je práve vynechaná časť vety:

⁶¹Preklad: „Milí kolegovia, ja som tak nadšený našim nočným rozbíjaním okien, že som sa s o tom musel s niekým podeliť.“

⁶²Preklad: „Hej, čo je? ... Ty si ho***, vieš! ... Tak, čo chceš, do pi***?!“

⁶³Preklad: „Hnedé vlasy. Červený sveter s dekoltom. Hnedé oči. Úsmev. Červený rúž. Náušnice v tvare slona. Rifle. Čierna očná linka.“

„Tvoja kosa...“⁶⁴ (Kandže 2012:75)

Čitateľ si zvyšok vety vyvodí z kontextu, keďže hlavná postava v rámci vnútorného monológu dokončila výpoveď o zmene farby vlasov jeho milovanej. Prekvapivo nie je vulgárny. Mohol by použiť množstvo vulgárnych výrazov. Neurobí tak. Nadu považuje za dokonalú ženu, preto sa v spojitosti s ňou vyjadruje nanajvýš spoločensky korektne.

Faktor, ktorý výrazne ovplyvňuje reč postáv, predovšetkým jazykový prejav hlavného hrdinu, je užívanie omamných látok. Je všeobecne známe, že používanie narkotík výrazne pôsobí na ľudské zmysly, znižuje pozornosť a schopnosť zmysluplného a súvislého vyjadrovania. Niektoré postavy, v diele Marka Vidojkovića sú náruživými užívateľmi drog. Tento fakt sa odzrkadlí nielen v ich správaní, ale rovnakou mierou aj v rečovom prejave. Typickým príkladom je prehovor hlavného hrdinu po fajčení marihuany:

„Stojim ja tako u WC-u, usred Šumadije“, dreknuo sam s patosa, „ a sve osećam, kao da, kao da...“⁶⁵ (Kandže 2012:79)

Táto veta sa opakuje trikrát po sebe. Pointu sa nedozvedáme. Formou nápadne pripomína prerývanú výpoveď prípadne nedokončenú výpoveď, avšak po obsahovej stránke sa nezhodujú. Prerývaná výpoveď má všetky atribúty na odovzdanie úplnej informácie poslucháčovi. Pri nedokončenej výpovedi zvyšok informácie vyplýva z kontextu alebo intonácie hlasu. Uvedený príklad odovzdal len čiastkový poznatok. Ďalšiu časť si domyslieť nemôžeme, pretože v texte sa nenachádzajú žiadne indície. Niekedy sa informáciu čitateľ nedozvie, pretože postava nemôže z objektívnych dôvodov dokončiť myšlienku. Nieкто mu „skočí do reči“:

„ Ići ću prvo na one u tri, pa ću onda...“ Kad se vidimo?, prekinula me je.“⁶⁶ (Kandže 2012:88)

V tomto prípade Nada prerušila hlavného hrdinu, ktorý hovoril o svojich najbližších plánoch.

Emócie ovplyvnili hlavného hrdinu aj v závere knihy. Cítil sa porazený. Stratil nádej, keďže cieľ, ktorý si stanovil spolu s ostatnými spolužiakmi sa mu nepodarilo naplniť. Jeho prejav je ovplyvnený negatívnymi emóciami. Tvoria ho len jednočlenné vety, ktoré opisujú vzniknutú situáciu. Miešajú sa v ňom sklamanie a hnev:

⁶⁴ Preklad: „Tvoje vlasy...“

⁶⁵ Preklad: „Stojím si tak na WC v strede Šumadije, zreval som z podlahy a všetko cítim akoby, akoby...“

⁶⁶ Preklad: „Pôjdem najprv na tie o tretej a potom... Kedy sa vidíme?, prerušila ma.“

„Puklo me po glavi. Vidik. Praznina. Dečji vrisci u podnožju zgrade. Kraj zime. Početak ničega.“⁶⁷ (Kandže 2012:279)... „Otišao sam kući. Slomljen. Pijan. Lud.“⁶⁸ (Kandže 2012:280) Po sebe nasledujúce jednočlenné vety majú na čitateľa omnoho väčší emotívny účinok ako dvojčlenná rozvitá veta.

3.1.4 Motívy

Prekvapivým momentmi diela „Kandže“ sú motívy, ktoré autor využíva. Zaujímavé sú aj po lexikálnej stránke. Reč je o rozprávkových motívoch, ktoré nie sú veľmi typické pre takýto druh textu. Včlenením týchto prvkov zakomponoval do pásma reči hlavnej postavy iróniu ba až zosmiešnenie. Na pochopenie tejto irónie sa predpokladá predošlá čitateľská skúsenosť z detstva. Narážky na rozprávkové prvky sa objavujú len v určitej komunikačnej situácii. Išlo buď o rozhovor hlavného hrdinu s predstaviteľom byrokratického aparátu alebo o samotné zosmiešnenie, poníženie vládneho režimu na čele so Slobodanom Miloševićom.

„... što će zli snežni kralj Slobodan Milošević iskoristiti da na nas preostale pošalje svoje oklopljene monstrume da nam povade srca i odnesu mu ih za večeru.“⁶⁹ (Kandže 2012:121)
„Već ste je slali, ali srce koje su vam doneli nije bilo moje, već od jelena, ubijenog duboko u šumi.“⁷⁰ (Kandže 2012:170)

Je tu badateľná inšpirácia rozprávkou Snehulienka alebo v niektorých krajinách nazývaná tiež Snehová kráľovná. Irónia je vystavaná na včleňovaní prvkov zo súčasnosti do rámca rozprávky.

Ďalším prvkom, ktorý prepája na prvý pohľad nespojiteľné je prirovnanie týkajúce sa nielen režimu Slobodana Miloševića, ale aj všetkého zlého, čo v živote postretlo hlavného hrdinu:

⁶⁷Preklad: „Zahmlilo sa mi v hlave. Pohľad. Prázdnota. Detský vreskot v spodnej časti budovy. Koniec zimy. Začiatok ničoho.“

⁶⁸Preklad: „Odišiel som domov. Zlomený. Opitý. Šialený.“

⁶⁹Preklad: „... čo zlý snežný kráľ Slobodan Milošević využije, aby na nás zostávajúcich poslal svoje obrnené monštrá, aby nám vytrhli srdcia a odniesli mu ich na večeru.“

⁷⁰Preklad: „Už ste ju poslali, ale srdce, ktoré vám priniesli nebolo moje, ale od jeleňa zabitého hlboko v lese.“

„... bio je to pravi pravcati monstrum od tri metra, sa ogromnim kandžama, kojima je sekao sve, i ljude, i decu, i drveće i životinje, i snove i duše. [...] Video sam identičnog monštruma i na Dedinju i na Trgu Republike i u stanu mog ćaleta...“⁷¹ (Kandže 2012:204-205)

Jeho videnia sú podporené drogami. Napriek tomu je schopný presne pomenovať, čo ho ťaží. To znamená, že ani omamné látky ho nedokážu oslobodiť od nepríjemnej reality. Monštrum, ktoré sa mu z času na čas zjavuje prirovnáva k Miloševićovi, ktorý tu nie je priamo pomenovaný. Je označený ako monštrum na Dedinju⁷². Netvora paralelizuje aj so svojim otcom, ktorý tiež narušil stabilitu jeho života. Príšera predstavuje všetky negatívne javy, osoby v jeho živote, ktoré zničili jeho ideály.

3.1.5 Štylistické figúry v reči hlavného hrdinu

Napriek zdanlivo nevhodnému štýlu vyjadrovania dokáže svoj hnev a nespokojnosť okrem vulgarizmov a pejoratívneho vyjadrovania zahaliť do vznešenejšieho obalu. V jeho vyjadrovaní sa objavujú aj metafory, ktorých nie je málo. Opisuje nimi jednotlivé detaily udalostí študentských protestov:

„Malo smo odahnuli dok smo prolazili pored Šumatovca, a onda je naišao šlag na torti. Veliki renovirani Politikin izlog. San svakog demonstranta. Politika je bila jedna od perjanica krvavog tiranina i jednostavno smo morali da je spravimo sa zemljom.“⁷³ (Kandže 2012:19)

Tento príklad je bohatý na štylistické figúry. Okrem metafor sa tu objavuje aj metonymia poprípade frazém. Metonymia sa dotýka predovšetkým miestnych názvov. V tomto prípade sa jedná o reštauráciu Šumatovac, ktorú by mal poznať každý Belehradčan, keďže ide o zariadenie s dlhoročnou tradíciou. Pre nezasväteného čitateľa sú tieto miestne názvy ťažko zrozumiteľné, ba nič nehovoriace. Ďalším podobným výrazom je sú noviny *Politika*, ktoré sa v 90. rokoch stali terčom nahneváných protestujúcich študentov proti režimu S. Miloševića. Preto sa tu objavuje metaforické vyjadrenie „perjanica krvavog tiranina“, čo znamená, že tieto noviny slúžili režimu. Krvavým tyranom sa myslí Slobodan Milošević. Už spomínanou

⁷¹ Preklad: „... bolo to skutočné trojmetrové monštrum s obrovskými pazúrami, ktorými sekalo všetko, aj ľudí, aj deti, aj stromy, aj zvieratá, aj sny a duše. ...Videl som identické monštrum aj na Dedinju a na Námestí republiky, aj v byte môjho fotra

⁷² Dedinje je belehradská štvrť, kde žijú známe osobnosti, sídlia veľvyslanectvá. Svojho času tam žil aj Milošević.

⁷³ Preklad: „Trochu sme si vydýchli, keď sme prechádzali okolo Šumatovca a potom prišla čerešnička na torte. Veľký renovovaný Politikin výklad. Sen každého demonstranta. Politika bola jednou od perových členiek krvavého tyrana a jednoducho sme ju museli zrovnať so zemou.

frazémou je slovné spojenie „šlag na torti“, ktoré označuje niečo najlepšie, najsladšie. Tu mal autor namysli sklenený výklad budovy novín. Vyskytujú sa aj metaforické pomenovania vykresľujúce atmosféru v jeho rodine a taktiež jeho vzťah k nej počas účasti hlavného hrdinu rodinnej oslave:

„Da sam ja gost na slavi na kojoj treba da se pravim kako je sve super, a zapravo se sve raspada od licemerja, prevrnuo bih sto, nokautirao domaćina, zaplenio kolača koliko mogu da ponese i napustio skup demona.“⁷⁴ (Kandže 2012:43 – 44)

Odsúdil hlavne pokrytectvo, ktoré sa mu hnusí a svoju vlastnú rodinu nazval prenesene zhromaždením démonov. Substantívum démon prinieslo do jazyka náboženstvo, kde sa ním označuje zlý duch popr. diabol. (BRUKKER – OPATÍKOVÁ 2006:87) Tzn. toto označenie má negatívnu konotáciu.

„Popio sam pet brufena i vratio se u Dušanovu sobu. Tamo je atmosfera bila na ivici košmara, pošto je neko od mašinaca pustio piratski Golden Rock Ballads, a ostali su visili po stolicama i zevali u plafon.“⁷⁵ (Kandže 2012:51)

Dáva najavo svoje dojmy, pocity z návštevy príbuzných. Opäť nie sú pozitívne, keďže atmosféru prirovnáva k stavu na hranici vedomia a nočnej mory. Čitateľ sa môže stretnúť ešte s jednou situáciou použitia metafory hlavným hrdinom. Metafora sa už po niekoľkýkrát stáva prostriedkom vyjadrenia negatívnych emócií. Tentokrát ide o žiarlivosť spojenú s Nadou, ženou, ktorú miluje. Po položení otázky o jej predošlých partneroch a skúsenostiach nebol hlavný hrdina spokojný s odpoveďou, ktorá podnietila jeho žiarlivosť:

„Daj, nemoj samo, molim te, sad da pričamo o tome s koliko sam se ih tu***a. Nemoj biti baš toliki klinac. Nisam mogao da pomognem, ljubomora mi je curila iz ušiju.“⁷⁶ (Kandže 2012:94)

Metaforou „ljubomora mi je curila iz ušiju“ vyjadril rozsah svojich negatívnych pocitov zo strachu, že stratí milovanú ženu.

⁷⁴ Preklad: „Ak by som bol ja host' na oslave, na ktorej sa mám tváriť aké je všetko super a inak sa všetko rozpadá od pokrytectva, prevrátil by som stôl, knokautoval by som domáceho, schmatol by som koláčov koľko môžem a opustil by som zhromaždenie démonov.“

⁷⁵ Preklad: „Vzal som päť brufenov a vrátil sa do Dušanovej izby. Tam bola atmosféra na pokraji nočnej mory, pretože niektorý zo študentov strojníckej fakulty pustil pirátske Golden Rock Ballads a ostatní viseli na stoličkách a zívali do plafóna.“

⁷⁶ Preklad: „Prosím ťa, nebudeme sa predsa teraz bavieť o tom s koľkými som šu***a. Nebuď ako decko. Nemohol som si pomôcť, žiarlivosť mi vytekala z uší.“

Hlavný hrdina s obľubou využíva aj iné štylistické figúry. Frekventovaná je hyperbola. Zveličenie sa objavuje najmä pri počtoch ľudí, ktorí sa zúčastnili protestov:

„Studentski protesti bili su neverovatno posećeni. Petsto miliona ljudi svakog dana na platou i u šetnji, a od toga bar trista miliona riba. I sve slatke.“⁷⁷ (Kandže 2012:26) „Njih million se guralo na Trgu i oko Trga, drali su se, pevali i pili.“⁷⁸ (Kandže 2012:178)

Badať tu určitý posun. Na začiatku knihy sú počty protestujúcich študentov, ktoré určila hlavný hrdina omnoho vyššie. Je to spojené s tým, že na začiatku bol ešte plný entuziazmu a veril v skorý pád režimu. V tom období boli študentské protesty ako tak organizované a prebiehali pokojne. S blížiacim sa záverom knihy sa zvyšovala agresivita policajných zákrokov voči študentom, znižovala sa morálka a záujem ľudí o protesty, pretože sa účasť na nich stávala čoraz nebezpečnejšia. Preto bol hlavný hrdina skeptickejší vo výrokoch o návštevnosti protestov. Taktiež vo vypätých situáciách má tendencie zveličovať:

„Trista šezdeset teorija mi je prošlo kroz glavu, dok sam trćao uz Beogradsku.“⁷⁹ (Kandže 2012:107)

Jeho rozhorčenie, sklamanie a následný útek z Nadyho bytu pramenil z nepravdivých informácií o jej nevere. V tom čase nevedel o tom, že Nada si to celé vymyslela. Vzkypeli v ňom negatívne emócie, zúrivosť. Pravdepodobne nevedomky dramatizuje svoju situáciu, keďže nie je schopný trpezlivo rozmýšľať. Nasvedčuje tomu aj jeho neorganizované správanie. Ničí všetko okolo seba, stráca chladnú hlavu. Hyperbolizácia je spojená aj s jeho egom. Zveličuje preto, aby sa niekomu zapáčil, zvýšil pred sebou samým alebo v očiach iných svoju hodnotu, pritiahol pozornosť na seba:

„Tako je, gospođo, prošao sam kroz hiljadu blokada da bih stigao do vas.“⁸⁰ (Kandže 2012:109)

Ide mu hlavne o pritiahnutie pozornosti Vesninej matky, ktorá poľutuje a pripraví mu večeru. V neposlednom rade zachádza do krajnosti v spojitosti so svojimi výkonmi intímnej oblasti:

⁷⁷ Preklad: „Účasť na študentských protestoch bola neuveriteľne vysoká. Päťsto miliónov ľudí na námestí aj v pochode a z toho asi tristo miliónov dievčat. A všetky pekné.“

⁷⁸ Preklad: „Milión sa ich tlačilo na námestí a okolo námestia, kričali, spievali a pili.“

⁷⁹ Preklad: „Tristošesťdesiat teórií mi preletelo cez hlavu, kým som bežal Belehradskou.“

⁸⁰ Preklad: „Tak je, pani, prešiel som cez tisíc blokád, aby som prišiel k vám.“

„U deset do jedan iza ponoći, posle punih sedam sati tu***a, ja sam konačno svršio.“⁸¹
(Kandže 2012:166)

Táto veta nemá veľa spoločného s realitou.

Ďalej sa objavuje štylistická figúra zvaná oxymoron, ktorým na začiatku dáva najavo svoje zmiešané, protichodné pocity z bytu tajomnej Nady:

„Nadin stan bio je morbidno utočište. Gde god da se okreneš, preplavljivala te je neobična mešavina jeze i opuštenosti, koktel neopisivog straha i nemerljive sreće.“⁸² (Kandže 2012:77)
Z týchto viet nevie čitateľ definovať pocity hlavného hrdinu. Použitie antonymá si navzájom protirečia, preto nie je možná presná analýza.

3.2 Čele

Je spolužiakom hlavnej postavy a jedným z jeho najlepších priateľov. Je zapáleným protestujúcim študentom. V otázke protestov si veľmi rozumejú. Jeho veľkým vzorom je Vuk Drašković⁸³, ktorý je jednou z vedúcich osobností protestov proti režimu Slobodana Miloševića. Čele je dokonca o niečo radikálnejší ako hlavná postava.

Jeho horlivosť sa prejavuje aj v jeho komunikácii s ostatnými ľuďmi. Centrom jeho jazykových prejavov sú zvolacie vety a vulgarizmy:

„Dajte nam je**** puške, dajte nam kame, dosta je bilo, dosta je bilo!!!, vrištao je. (Kandže 2012:52) „Ona valjevska go*** i ono malo radikalsko đubre, je**** ih loše kad se vratimo!“⁸⁴ (Kandže 2012:55)

Jeho postoje, konanie a v konečnom dôsledku aj výber jazykových prostriedkov by mohli byť kontroverzné a vyvolať diskusiu či pohoršenie. Jeho prejav má veľakrát až agitačný ráz. Svoje zapálenie pre vec sa snaží preniesť na ostatných.

⁸¹ Preklad: „Päťdesiat minút po polnoci po celých siedmych hodinách šu***nia som konečne vyvrcholil.“

⁸² Preklad: „Nadin byt bol morbidne útočisko. Kdekoľvek sa otočíš, prešla tebou neobyčajná zmes mrazu po chrbrte a oddychu, koktejl neopísateľného strachu a nesmierneho šťastia.“

⁸³ Srbský politik a spisovateľ. Zakladateľ opozičnej strany Srbské hnutie obnovy. Najprv presadzoval značne nacionalistický smer svojej politiky. Neskôr sa prezentoval jako mierotvorca a stal sa vodcom protestov proti Miloševićovi. (PELIKÁN 2009:599, 606)

⁸⁴ Preklad: „Dajte nam zas***né pušky, dajte nám kamene, dost' bolo, dost' bolo!!!, vrieskal.“ „Tie valjevské ho**á a ten malý radikálny odpad, bude ich je**ť koľko len môžem, keď sa vrátíme!“

3.3 Nada

Žena, ktorá sa objavuje v živote hlavného hrdinu znenazdajky. Je od neho o niekoľko rokov staršia a skúsenejšia. On sa do nej šialene zamiluje. Nada je živou metaforou. Nevieme, či je skutočná alebo je len výplodom fantázie hlavnej postavy. Úlohu metafory predpovedá aj jej meno, keďže Nada znamená nádej. Čitateľ sa on nej dozvie len veľmi málo. Svoje biografické údaje si vymyslela. Osudovo zasahuje do života hlavného hrdinu. Ukazuje mu správny smer, ako by mohol dosiahnuť svoj cieľ.

3.3.1 Využitie fónických štýlém

Je to asi tridsaťročná žena. Nemá nič spoločné so študentskými protestmi. Aj z tohto dôvodu sa od nej očakáva vyjadrovanie adekvátne jej veku a postaveniu. Badateľný je veľký kontrast v jazykovom prejave Nady a ostatných postáv. Prezentuje sa ako jemná žena a tomu zodpovedá aj jej slovník. Dominantnou zložkou jej jazykového prejavu sú popri spisovných slovách citoslovčia (uzvici), ktoré odrážajú jej momentálne pocity, nálady alebo negatívne myšlienky:

„*Jao*, na šta to ličiš?“⁸⁵(Kandže 2012:75) „*Jao*, kako si samo naivan.“⁸⁶(Kandže 2012:93) „*Jao*, šta misliš, da li će mu se svideti?“⁸⁷ (Kandže 2012:119) „Sad svi misle da sam bolesna, jer stalno pijem čaj, *hi hi hi*“, smejala se.“⁸⁸ (Kandže 2012:78) „*Au*, ala su ljuti.“⁸⁹ (Kandže 2012:76)

Obvykle stoja na začiatku alebo konci výpovede a sú oddelené čiarkou. Ich pravý význam sa veľakrát dozvedáme až z kontextu alebo situácie. (KLAJN 2005:173) V jej reči sa objavujú aj onomatopoeje (onomatopeje), ktoré slúžia na ozvláštnenie textu. Môžu nám o nej veľa napovedať. Napodobňuje napr. zvuk myší:

„Ciju ciju ciju ci!“ (Kandže 2012:95)

Svedčí to o jej veselej povahe, hravosti. Stále v nej ostalo čosi z detských čias.

⁸⁵ Preklad: „Jaj, ako to vyzeráš?“

⁸⁶ Preklad: „Joj, ako si len naivný.“

⁸⁷ Preklad: „Jej, čo myslíš, budú sa mu páčiť?“

⁸⁸ Preklad: „Teraz si všeteći misli, že som chorá, pretože stále pijem čaj, hi hi hi, smiala sa.“

⁸⁹ Preklad: „Ach, ale sú zlostní.“

3.3.2 Využitie lexikálnych štýlém

V jej komunikácii sa vyskytujú aj hypokoristiká, ktoré patria k štylisticky zafarbeným jazykovým prostriedkom. V jej prípade súvisia s oslovovaním blízkej osoby tzn. hlavného hrdinu, ktorý sa na určitý čas stáva jej partnerom:

„Pile, evo spremila sam ti sendvič.“ (Kandže 2012:83) „Pile moje, pile moje ljubomorno!“⁹⁰ (Kandže 2012:116) „A ti si mali paranoični meda.“ (Kandže 2012:94) „Moj mali princ, moj mali zeka“⁹¹ (Kandže 2012:240)

Na oslovenie blízkej osoby využíva zvieracie názvy. V druhom príklade slovo „zeka“ označuje malého zajaca, zajačika. Nejedná sa však o deminutívum, ale o hypokoristikum⁹². „Zeka“ je teda hypokoristikum, ktoré evokuje detské rozprávanie, výraz znie milšie. Okrem nich funkciu oslovenia blízkej osoby tvoria aj deminutíva (deminutivi), ktoré tiež vyjadrujú pozitívne emócie voči danej osobe:

„Budalice, budalice...“⁹³ (Kandže 2012:93)

Toto oslovenie vzniklo pomocou sufixu – ica od podstatného mena budala. Oslovovanie v srbskom jazyku prebieha vo vokatívne, ktorý sa v slovenskom jazyku už nepoužíva. Postava Nady tiež využíva na oslovenie svojho milého prídavné mená, ktoré plnia funkciu podstatných mien tzv. poimeničenje:

„Mali, jesi ljut?“ (Kandže 2012:119) „Mali moj, mali moj.“⁹⁴ (Kandže 2012:241)

Jedná sa o konverziu jedného slovného druhu na iný. (KLAJN 2005:217)

Avšak aj takto vznešená a cnostná osoba ako Nada sa občas dostáva do situácií, ktoré sa vymykajú z rámca jej bežného života. Preto môžeme sledovať ešte jednu rovinu jej jazykového prejavu. Zmenu štruktúry jazykových prostriedkov ovplyvňujú dva faktory. Ide predovšetkým o situácie po užití omamných látok a o momenty, keď je ohrozený blízky človek. Vtedy sa jej rétorika značne mení a nápadne sa podobá spôsobu rozprávania ostatných postáv. Vytráca sa kontrast. Používa vulgárne výrazy, nedáva si servítku pred ústa, hovorí o veciach spôsobom, ktorý by za normálnych okolností nepoužila:

⁹⁰ Preklad: „Kuriatko, pripravila som ti sendvič.“ „Kuriatko moje, kuriatko moje žiarlivé!“

⁹¹ Preklad: „A ty si malý paranoidný medvedík.“ „Môj malý princ, môj malí zajačik.“

⁹² Deminutívum od slova „zec“ sa tvorí pridaním sufixu – ič= zečić. Stretávame sa tu aj s palatalizáciou, tzn. alternáciou c na č. (KLAJN 2005:34)

⁹³ Preklad: „Blázonko, blázonko...“

⁹⁴ Preklad: „Malý, hneváš sa?“ „Môj malý, môj malý.“

„Nekad jednostavno znaš da ćeš nekoga sresti i da ćete se je**** najbolje na svetu.“⁹⁵
(Kandže 2012:81)... „Je****, pa mora da postoji neki lakši način.“⁹⁶ (Kandže 2012:82)

Obvykle vo vete použije len jeden vulgarizmus. Tým sa trochu odlišuje od ostatných postáv. V situáciách ohorzenia milovanej osoby sa v jej výpovediach objavuje kontrast:

„Oni su tebe s leđa, je*** li im mater, u tom kaputiću i tim cipelicama i...“⁹⁷ (Kandže 2012:137)

Do protikladu sa dostávajú pre ňu tak charakteristické deminutíva, ktoré sú spojené s jej milým a ostré vulgarizmy, ktorými vyjadřila nenávisť voči osobám, ktoré chceli ublížiť blízkeho človeku.

3.3.3 Využitie syntaktických štýlém

Nada je postava, ktorá sa pohybuje na rozhraní reality a fantázie. Je obdarená schopnosťou vidieť budúcnosť. Na jej základe môže nasmerovať hlavného hrdinu na tú správnu cestu. Predpovedanie budúcnosti značne ovplyvňuje aj jej vyjadřovanie najmä v syntaktickej rovine. Keďže vidí v budúcnosti aj nepríjemné udalosti, ktoré sa dotýkajú hlavného hrdinu, cíti povinnosť ho ochrániť pre nástrahami. Dôležité informácie týkajúce sa ohrozenia jeho života musí podať čo najrýchlejšie a najjasnejšie. Vety sú stručnejšie, využíva imperatív:

„Dođi hitno!, vrisnula je i zalupila mi slušalicu.“⁹⁸ (Kandže 2012:217)

Typická je aj apoziopéza, v prípadoch keď vynecháva záver vety z dôvodu veľkej nervozity, pocitu strachu:

„Molim te, molim te, hitno dođi, hitno dođi..., grcala je Nada, kroz suze.“⁹⁹ (Kandže 2012:217) „Ja sam videla... ja sam videla... da će te premlatiti, da će te odvesti u stanicu, da će te..., jecala je.“¹⁰⁰ (Kandže 2012:223)

Čitateľ sa dôležitú časť vety nedozvedá, kvôli jej veľkému rozrušeniu. Môže si len domyslieť, že je to niečo negatívne.

⁹⁵ Preklad: „Niekedy jednoducho vieš, že stretneš niekoho s kým sa budeš je**ť najlepšie na svete.“

⁹⁶ Preklad: „Do pi**, musí existovať nejaký ľahší spôsob.“

⁹⁷ Preklad: „Oni ťa spoza chrbta, je**m tých zmr**v, v tom kabátiku a v tých topánočkách a ...“

⁹⁸ Preklad: „Príd' rýchlo, zvraskla a zložila mi slúchadlo.“

⁹⁹ Preklad: „Prosím ťa, prosím ťa, prid' rýchlo, prid' rýchlo..., cez slzy lapala Nada po dychu.“

¹⁰⁰ Preklad: „Ja som videla... ja som videla..., že ťa zbijú, že ťa odvedú na stanicu, že ťa..., vzlykala.“

3.4 Baletić

Tiež študent právnickej fakulty. Aktívny účastník protestov. Značne sa odlišuje od hlavného hrdinu a jeho kamarátov. Nerieši veci radikálne, násilím. Riešenia problémov hľadá s chladnou hlavou. Je mozgom všetkých akcií, ktoré pripravujú študenti. Najdôležitejším činom bol plán zvrhnutia doterajších vedúcich členov nečinného Zväzu študentov.

3.4.1 Štýl

V diele „Kandže“ vystupuje v niekoľkých pasážach vo verejnom prejave. Charakteristickým je rečnícky štýl. Jeho cieľom je podnieť svojich spolužiakov do boja proti režimu. Informuje ich o už dosiahnutých cieľoch a vyzýva k ďalšiemu zápasu.

„Drage kolege, čast mi je da vas obavestim da je naš dekan pismom podržao studentski protest!... Drage kolege, imam čast i da vas pozovem da učestvujete u akciji blokadom na blokadu, koju organizuje Studentski protest 1996/97.“¹⁰¹ (Kandže 2012:161) „Drage kolegince i kolege, stvarno mi je žao što se desio ovaj incident. Obavešten sam da u sali ima još provokatora, ali im je valjda jasno kako će završiti ako budu dobacivali našim najzapaženijim demonstrantima.“¹⁰² (Kandže 2012:181)

Využíva jazykové prostriedky typické pre rečnícky štýl. Spisovné výrazy sú centrom prejavu. Je preňho dôležité neprenášať svoje subjektívne pocity za rečnícky pult. To isté vyžaduje aj od ostatných rečníkov, čo sa mu nie vždy podarilo. V tomto možno pozorovať veľký kontrast v prejavoch Baletića a hlavného hrdinu, ktorý svoje osobné názory, emócie aplikuje vo veľkej miere. Baletić podáva presné a jasné informácie o dianí, bez vlastných vsuviek. Aj vyhrážky vie podať serióznym spôsobom, bez použitia vulgárnych výrazov.

Ako jediná z postáv používa aorist. Aorist je jedným z minulých časov v srbskom jazyku. V slovenčine sa nenachádza. Je typický pre umeleckú prózu, ale zvykne sa používať aj bežnej reči, kde môže mať expresívnu funkciu. Má presnú schému tvorby. Tvorí sa od dokonavých slovies. Baletić použil aorist vo vete pri rozhovore s ostatnými študentmi. Bol hrdý na hlavného hrdinu diela Kandže, pretože vymyslel heslo na letáčky, ktoré sa mu veľmi páčilo.

¹⁰¹Preklad: „Milí kolegovia, je mi ct'ou vám oznámiť, že náš dekan písomne podporil študentský protest.“

¹⁰²Preklad: „Milé kolegyně a kolegovia, je mi naozaj ľúto, že sa stal tento incident. Som informovaný, že v sále sú ešte provokatéri, ktorým je snáď jasné ako skončia, ak budú prerušovať v príhovore našich navýznamnejších demonštrantov.“

„Suvi talenat, rekoh vam ja“, ponosio se Baletić.¹⁰³ (Kandže 2012:164)

Pri použití aoristu naberá výrok väčšiu expresivitu oproti použitiu klasického perfekta.

Aj uňho však možno pozorovať zmenu v jazykovom prejave. Ide o súkromné rozhovory určené len obmedzenej skupine ľudí. Keďže pri takejto komunikácii nie je vystavený tlaku verejnosti, môže si dovoliť menej strojené vyjadrovanie. Jeho prejav sa posúva o mnoho tried nižšie, až k vulgarizmom.

„Je***e, moramo da pazimo da ovaknih sr***a više više ne bude. Jedva se napuni amfiteatar i odmah se izbije tuča.“¹⁰⁴ (Kandže 2012:181)

Tak ostrými slovami vysvetlil hlavnému hrdinovi, že si neželá bitky pri zhromaždeniach študentov na fakulte. Inak zmierlivý Baletićov tón sa zmenil na ráznejší. Zrejme si uvedomil, že pri komunikácii s hlavným hrdinom musí používať jeho rétoriku, ak chce s ním dosiahnuť efektívnu spoluprácu.

3.5 Zoznam najpoužívanejších štylisticky príznakových a expresívnych výrazov v diele „Kandže“

Fónické štylémy:

Citoslovčia:	jao	19x
	a	7x
	ej	5x
	u	4x
	hihihi	2x

Samostatnú kategóriu tvoria citoslovčia typické pre srbský jazyk. Majú svoje miesto predovšetkým v hovorovom štýle. Sú používané širokými vrstvami populácie všetkých vekových kategórií. V slovenskom jazyku nemajú obdobu a sú nepreložiteľné. V diele Kandže sa vyskytujú veľmi často. Ich výskyt je možné zaznamenať v reči všetkých postáv.

pa 42x

bre 38x

ma 10x

Lexikálne štylémy:

preklad:

¹⁰³ Preklad: „Čistý talent, povedal som vám, hrdil sa Baletić.“

¹⁰⁴ Preklad: „Do pi**, musíme si dávať pozor, aby sa takéto sra**y neopakovali. Ledva sa naplní amfiteáter a hneď vybuchne bitka.“

Slangové slová:	pandur	73x	fízel (policajt)
	matori	60x	starý (oslovenie kamaráta)
	keva	42x	mama
	ćale	32x	foter (otec)
	riba	31x	dievča (žabka)
	džoint	30x	joint (cigareta s marihuanou)
	komunjara	17x	komunista
	burazer	14x	brat (oslovenie kamaráta)
	tip	11x	týpek
	murija	9x	poliši (polícia)

preklad:

Hypokoristiká:	mali	6x	malý
	pile	4x	kuriatko
	Sloba	4x	prezývka od mena Slobodan
	zeka	1x	zajko

preklad:

Deminutíva:	ribice	4x	dievčatka (žabičky)
	kaputić	3x	kabátik
	parkiće	3x	parčik
	grupice	3x	skupinky
	bundića	3x	bundička

preklad:

Augmentatíva:	crkvetina	2x	kostolisko
	budaletina	2x	bláznisko

	zgradurina	2x	budovisko
			preklad:
Pejoratíva:	monstrum	8x	monštrum
	idiot	7x	idiot
	moron	5x	blbec
	smrad	4x	smrad
	debil	4x	debil
			preklad:
Dysfemizmy:	magarac	9x	somár
	majmun	8x	opica
	svinja	7x	sviňa
	zver	4x	zver
	konj	3x	kôň
			preklad:
Vulgarizmy:	j**ati	85x	je**ť
	tuc**i	46x	šu**ť
	sr**e	30x	sra**a
	je**te	26x	do pi*e, ku**a
	ku**c	20x	ko**t
	ki**	19x	ču**k
	pi**a	16x	pi**
	je**ga	6x	do pi*e
	kar**i	5x	trt**ť
	kenj**i	4x	sr*ť

4 „Sve crvenkape su iste“

Patrí k najúspešnejším Vidojkovićovým románom. Bol vydaný v roku 2006 a v tom istom roku získal cenu Vitalov Zlatni suncokret¹⁰⁵ za knihu roka. (Sve crvenkape su iste 2012:423) Kniha je tematicky rozdelená do troch častí: „Marijana je ku**a, pope“, „Poslednji krici savane“, „Caka“.¹⁰⁶

Príbeh sa opäť odohráva prevažne v Belehrade. Dej sa odvíja od postavy Bobana Šestića, jedného s najúspešnejších súčasných srbských spisovateľov. Rozprávanie príbehu prebieha v 1.osobe. Jedná sa o ja rozprávanie. Jeho romány sú najpredávanejšie. Jeho popularita každým dňom stúpa. Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že má všetko. Je mladý, úspešný, žiadaný. Nemá núdzu o priazeň žien. Strieda ich ako na bežiacom páse. Napriek tomu nie je šťastný. Obklopuje ho beznádej a nespokojnosť so srbskou spoločnosťou. Svoje voľné chvíle trávi s kamarátmi Milivojem a Kukim užívaním drog, aby sa oslobodil od reality. Ženy značne ovplyvňujú jeho život. Bez nich by nemohol existovať, no len zriedkavo sa stretáva so ženou osudovou, do ktorej by sa zamiloval. Prvou femme fatale je Jana, ktorá spácha samovraždu. Dôvod sa Boban nikdy nedozvie. Po jej smrti sa ocitá v ešte väčšom začarovanom kruhu drogovej závislosti a striedania žien, z ktorého je len ťažko sa dostať. V knihe sa objavuje veľké množstvo postáv, ktoré viac či menej ovplyvnia jeho život. V druhej časti románu sa pokúsi napísať nový bestseller. Ponorí sa sám do seba. S nikým nekomunikuje. Z tejto fázy ho vytrhne stretnutie s ďalšou osudovou ženou Cakou. Ona je zadaná, a preto nemôžu byť spolu. Po tomto zážitku už nemal chuť nadväzovať žiadne známosti a ignoroval ženy. Opäť upadol do letargie.

4.1 Boban Šestić

Ako sme už načrtli, Boban je najúspešnejším súčasným srbským autorom. Opäť by sa dali nájsť autobiografické črty. Boban tak ako aj autor študoval na právnickej fakulte, obaja sú úspešní spisovatelia s kontroverznými dielami. Boban je mladý úspešný tridsiatnik obľetovaný ženami. Ľudia ho spoznávajú na ulici. Denne poskytuje rozhovory v novinách alebo v televízii. Každý deň môže mať inú ženskú spoločničku. Avšak on nie je spokojný. Ani sám nevie prečo.

¹⁰⁵ Literárna cena, ktorá sa udeľuje od roku 1996 autorom najlepších románov, poviedok, poézie, literárnej kritiky, esejí a literárnej publicistiky vydaných v predošlom roku. (TANJUG 2014. URL: < <http://www.kurir-info.rs/zlatni-suncokret-milosu-latinovicu-vitalova-nagrada-clanak-1281863>>)

¹⁰⁶ Preklad: „, Kňaz, Marijana, je ku**a, Posledné výkriky savany

„Bio sam u fazi kad bi mi jedan dobre batine možda i pomogle da se izvučem iz apatije, u koju sam očigledno upadao, ni sam ne znajući tačno zbog čega. Imao sam najčitaniju knjigu, imao sam love, mogao sam da imam ribe kakve god mi padnu na pamet, ali nešto je falilo.“ (Sve crvenkape su iste 2012:45)

Vzt'ahy s rodinnými príslušníkmi nemá práve najlepšie. Jeho rodičia sa rozviedli. S matkou, s ktorou dokonca žije vôbec nekomunikuje. K otcovi ide občas na obed. Má ešte uja, ktorý žije sám vo svojom vlastnom svete. Vždy má pre Bobana dvere otvorené.

Boban Šestić je úspešný spisovateľ. Očakával by sa od neho kultivovaný prejav človeka, ktorého živí písanie. Jeho jazyk tomu však nenasvedčuje. Má od toho veľmi ďaleko. Hlavná postava v diele „Kandže“ má podobné vyjadrovanie ako Boban. Avšak pochádzajú z rozdielnych spoločenských oblastí a aj vekovo sa odlišujú. Boban je o pár rokov starší, tiež absolvent právnickej fakulty v Belehrade. To je ďalší predpoklad vycibreného, distingvovaného prejavu.

Pre Bobana sú typické vulgarizmy, pejoratíva, slang, hovorový jazyk:

„Koji ti je, *bre*, što teraš *ribe* u *ku**c*, to je poslednje što sam hteo da kežem svojim knjigama?!“¹⁰⁷ (Sve crvenkape su iste 2012:117) „*Ma*, daj, *bre*, šta *se*** taj doktor, ***čka* mu *materina!*, *popi**o* sam ja na tog *ološa* koji je imao srca da joj kaže ta *sra***, tek tako.“¹⁰⁸ (Sve crvenkape su iste 2012:125)

Ich frekvencia v texte je o niečo nižšia ako v „Kandžiach“. Takýmto spôsobom komunikuje takmer so všetkými postavami.

Vetná skladba je opäť pestrá. Prevládajú dvojčlenné rozvité vety a súvetia. Oproti Kandžiam využíva prechodníky- prítomný a minulý (glagolski prilog sadašnji i prošli):

„Vreme je uglavnom provodio *gledajući* televiziju i bazajući ulicama u gluvo doba noći“¹⁰⁹ (Sve crvenkape su iste 2012:134)... „Ti si lud!, zauralala je ona i otišla u svoju sobu, *zalupivši* vratima.“¹¹⁰ (Sve crvenkape su iste 2012:191)

Sú to neosobné slovesné tvary. V bežnej hovorenej reči nie sú úplne bežné. Preto by sme to mohli považovať za stopu jeho literárnej kariéry. Ďalším odtlačkom spisovateľskej činnosti

¹⁰⁷ Preklad: „Čo to, *ku**a* je, prečo posielaš dievčatá do *pi***, to je posledné, čo som chcel povedať svojimi knihami?!“

¹⁰⁸ Preklad: „Ale no tak, čo *pi*** je ten doktor, *ch*** jeden, *nas**l* som sa na toho naničhodníka, ktorý mal srdce povedať jej také *sra**y* len tak.“

¹⁰⁹ Preklad: „Čas trávil hlavne pozerajúc televíziu a poflakujúc sa po uliciach počas hlbokej noci.“

¹¹⁰ Preklad: „Ty si blázon! zvraskla a odišla do svojej izby, zabuchnúc dverami.“

v Bobanovej reči je používanie aoristu (pozri s. 41), ktorý sa používa prevažne v umeleckých textoch.

„Jesi li sigurna da je to zbog kvaliteta knjige, a ne zbog toga o kome je?, rekoh, a znao sam da će popiz***i.“¹¹¹ (Sve crvenkape su iste 2012:99)

Použitím týchto javov možno pozorovať odlišnosť hlavnej postavy Kandži a Bobana, pretože v Kandžiach sa takmer vôbec neobjavili.

Zmeny v jeho prejave možno pozorovať v komunikácii s jeho obdivovateľmi. Jedná sa väčšinou o písomný kontakt prostredníctvom e-mailu.

„Zahvalio sam im se i poslao tople pozdrave.“[...] „Ne, ne izgledate kao budale. Pisma kao što su vaša jedina su mi prava nagrada za pisanje.“¹¹² (Sve crvenkape su iste 2012: 116 – 117)

Negatívnosť necháva bokom a ukazuje, že vie byť aj zdvorilý. Tzn., že sa nestavia odmietavo k milému správaniu ako je tomu v prípade hlavnej postavy v diele „Kandže“ (pozri s. 26).

4.2 Ujak Džoni

Bobanov ujo, ktorý žije sám. Nikdy sa neoženil. Boban s ním v posledných rokoch nekomunikoval. Keď sa cítil sám, opäť si k ujovi našiel cestu. Trochu čudák. Žije rovnakým spôsobom už desiatky rokov.

Aj po dlhom čase, čo sa nevideli ho privítal rovnakým spôsobom.

„O, **čka li ti materina!, rekao je oduševljeno i životinjski me uštinuo za obraz, baš kao kad sam bio klinac. Upadaj!“¹¹³ (Sve crvenkape su iste 2012:135)

Už v prvých vetách môžeme vidieť jeho spôsob reči a približnú skladbu jazykových výrazov. V prvej zvolacej vete použil vulgarizmus v kombinácii s citoslovcom „o“ na vyjadrenie radosti, že opäť vidí svojho synovca. V ďalšej vete použil slangový výraz namiesto spisovného. Pravdepodobne sa chcel, čo najviac priblížiť Bobanovi a ukázať mu, že je naozaj rád, že ho vidí.

¹¹¹Preklad: „Si si istá, že je to kvôli kvalite knihy a nie kvôli tomu o kom je?, povedal som a vedel, že sa nase*ie.“

¹¹²Preklad: „Poďakoval som a poslal vrúčne pozdravy.“ Nie, nevyzeráte ako bláznivé. Listy ako tie vaše sú mojím jediným pravým ocenením za písanie.“

¹¹³Preklad: „Ó, do pi**, povedal nadšene a živočišne mi uštipol lice, práve tak ako keď som bol teenager. Vojdi!“

Aj ujove meno je zaujímavé po jazykovej stránke. Džoni neznie ako typické srbské meno. Preto by sme mohli predpokladať, že je to šatrovački výraz (pozri s. 14), ktorý je súčasťou argota a vznikol na utajenie informácií. Ujove práve meno je Nikola, jeho skrátčením vznikne Niđa. Otočením slabík vzniká Džoni. Môžeme sa domnievať v akých spoločenských skupinách sa v mladosti pohyboval.

Džoni taktiež využíva prvky hovorového jazyka.

„Oćeš čaj, debeli?“ „Aj' da vidiš!“¹¹⁴(Sve crvenkape su iste 2012:136-137)

Skrátil slová „hoćeš“ a „ajde“ pre väčšiu dynamiku a neformálnosť rozhovoru. Familiárnym výrazom „debeli“ nazýva svojho synovca. V rodinných alebo priateľských kruhoch je to prípustné, pretože ide o blízke osoby. V iných prípadoch by to bolo chápané ako urážka.

4.3 Filipović

Blízky priateľ uja Džonih, ktorý je posadnutý konšpiračnými teóriami. Hľadá ich aj v dielach Bobana Šestića. Jeho nadšenie sa premieta do jeho prejavu, hlavne v syntaktickej rovine. Gro tvoria zvolacie vety.

„Filipović, drago mi je! Neverovatno mi je drago! Koliko smo samo puta vaš ujak i ja pričali o vama!“ „Vi ne možete da kontrolišete sami sebe! Vaša podsvest šalje priču, a vaše ruke je pričaju!“¹¹⁵ (Sve crvenkape su iste 2012:138 – 139)

Používa neutrálne spisovné slová. Expresivitu svojho prejavu docieli výraznejšou intonáciou. V texte je zvolanie vyznačené výkričníkom (uzvičnik).

4.4 Lexikálne štylémy

V knihe „Sve crvenkape su iste“ sa vyskytujú lexikálne štylémy, ktoré sa buď v diele „Kandže“ vôbec nevyskytli, preto im venujeme pozornosť alebo sa objavili v oveľa menšej miere. Jedná sa o neologizmy (pozri s. 14) a hypokoristiká (pozri s. 15).

¹¹⁴Preklad: „Chceš čaj, tučko?“ Chod' sa pozriet!“

¹¹⁵Preklad: „Filipović, teší ma! Neuveriteľne ma teší! Kol'kokrát sme sa o vás váš ujo a ja rozprávali!“ „Nemôžete kontrolovať sami seba! Vaše podvedomie posielala príbeh a vaše ruky ho rozprávajú.“

4.4.1 Neologizmy

V texte sa vyskytujú v súvislosti s prácou, ktorá bola ponúknutá Bobanovi. Ponuku prijal. Skutočným dôvodom, prečo ho chcela reklamná agentúra Skaut zamestnať neboli jeho špeciálne schopnosti, ale jeho sláva, z ktorej by mohli ťažiť. Neologizmy sú prevzaté z anglického jazyka a pomenúvajú javy spojené s výpočtovou technikou alebo novovzniknutými povolániami.

„Slušaj, nama ovde treba jedan *kopirajter*. Znaš, to je onaj što piše reklame.“ „Mi ti damo *brifove*, ti proizvodiš scenarija koja se sviđaju klijentima, i meni super.“¹¹⁶ (Sve crvenkape su iste 2012:52-53) „Ma nije valjda, rekoh, a da nisam pojma imao šta je koj' ku**c *akaunt menadžer* u stvari bio.“¹¹⁷ (Sve crvenkape su iste 2012:64) „U folderu Skaut bilo je nekoliko desetina raznoraznih crteža.“¹¹⁸ (Sve crvenkape su iste 2012:79)

V niektorých prípadoch sú nové výrazy nezrozumiteľné, ešte sa nestihli udomáčniť v srbskom jazyku.

4.4.2 Hypokoristiká

Objavili sa aj v diele „Kandže“, ale tu ich výskyt môžeme zaznamenať oveľa častejšie. Môže to byť spôsobené väčším počtom postáv, väčším počtom žien, ktoré častejšie používajú tieto výrazy a častejšie sú nazývané prostredníctvom hypokoristik.

„I zato mislim da je Proleter pravo rešenje, a *Mimica* Marojević najbolji urednik s kojim sam ikad radio.“¹¹⁹ (Sve crvenkape su iste 2012:15)

Boban vyjadruje svoj pozitívny vzťah k Mime Marojević, preto pridal k jej menu deminutívnu koncovku pre ženský rod – ica.

„Pisao mi je i izvesni *Milanče*, mladi pisac, koji nije mogao da nađe izdavača, jer su svi pokvareni do srži i svima moraš da platiš da bi ti izdali roman...“¹²⁰ (Sve crvenkape su iste 2012:25)

¹¹⁶Preklad: „Počúvaj, potrebujeme tu jedného copywritera. Vieš, to je ten, čo píše reklamy.“ My ti dáme inštrukcie, ty vytvoríš scenáre, ktoré sa páčia klientom aj mne super.“

¹¹⁷Preklad: „Nie je snáď, povedal som a pritom som nemal potuchy, čo, ku**a account menager vlastne bol.“

¹¹⁸Preklad: „V zložke Skaut bolo niekoľko desiatok rozličných náčrtov.“

¹¹⁹Preklad: „Aj preto myslím, že bol Proleter pravé riešenie a *Mimica* Marojević nejlepší editor, s ktorým som vôbec pracoval.“

¹²⁰Preklad: „Písal mi nejaký *Milanče*, mladý spisovateľ, ktorý nemohol nájsť vydavateľa, pretože sú všetci skrz naskrz skazení a všetkým musíš zaplatiť, aby ti vydali román...“

V tomto prípade Boban spomínal nejakého Milana, použil prezývku „Milanče“. Myslel to však skôr ironicky. Bol to len ďalší pseudo „spisovateľ“, ktorý ho obťažoval svojimi výtvormi. Ďalšie hypokoristikum avšak s iným zámerom sa opakovalo viackrát v texte. Jednalo sa o jeho šéfa.

„Predrag Peđa Đoković bio je vlasnik marketinške agencije Skaut.“¹²¹ (Sve crvenkape su iste 2012:47)

Prezývka „Peđa“ je najčastejšie v prípade mužského mena Predrag. Prezývka má využitie v neformálnych kruhoch.

„Stigla mi je nova porukica. Opet od *Jelenčice* iz Čačka.“¹²² (Sve crvenkape su iste 2012:89)

V tomto prípade hovorí o mladom dievčati, ktoré mu neustále píše sms správy. Ak by sa poznali osobne, pravdepodobne by použil prezývku Jeca, ktorá patrí k menu Jelena. Nepoznajú sa osobne. Ona má šesťnásť rokov, preto pridal k jej menu deminutívny sufix – ica, označujúci niečo malé, mladé.

¹²¹Preklad: „Predrag Peđa Đoković bol majiteľ marketingovej agentúry Skaut.“

¹²²Preklad: „Prišla mi nová správa. Opäť od Jelenčice z Čačku.“

5 Záver

V bakalárskej práci sme sa zaoberali románmi súčasného srbského spisovateľa Marka Vidojkovića, predovšetkým po jazykovej stránke s dôrazom na expresívne jazykové prostriedky. Prvú časť práce tvorili základné pojmy z oblasti štylistiky. Najdôležitejšou bola klasifikácia štýlém resp. výrazových prostriedkov. Časť sme venovali aj rozdeleniu a charakteristike štýlov. V závere prvej časti sa objavili aj štylistické figúry vysvetlené na konkrétnych príkladoch zo srbskej literatúry.

Druhú časť práce sme začali krátkou charakteristikou najúspešnejšieho Vidojkovićovho diela „Kandže“, ktorého hlavnou tematikou sú osudy aktérov občiansko-študentských protestov proti režimu Slobodana Miloševića v druhej polovici 90. rokov. Dielo sme rozdelili na jednotlivé postavy.

Najviac priestoru sme venovali hlavnému hrdinovi, keďže je zároveň narátorom príbehu. Následne sme jeho prehovor rozdelili na päť častí. Smerodajnou nám bola prvá, teoretická časť práce. Sledovali sme ako sa mení spôsob komunikácie hlavného hrdinu s ostatnými postavami. Najprv sme predstavili typický spôsob jeho konverzácie a vyjadrovania, kde najväčší podiel tvoria vulgarizmy, pejoratíva, hovorový jazyk a slang. Môžeme povedať, že najbadateľnejšie kontrasty sa objavili v komunikácii s Vesninou matkou. Kontrasty sa vyskytli predovšetkým v lexikálnej rovine. Vulgárne výrazy boli nahradené výrazami spisovnými. Pohrdavý tón reči vymenil za úctivý. Protiklad bol spôsobený výnimočnosťou vzťahu Vesniny matky a hlavného hrdinu. Ona jediná sa naozaj zaujímala o jeho protestné aktivity, varila mu, aj keď už oficiálne nebol vo vzťahu s jej dcérou. V ďalších konverzačných situáciách bol vedený hlavne emóciami. Napr. v komunikácii s vlastným otcom je hlavnou expresívnou zložkou hnev na otca, pretože ho pred rokmi opustil a nechal bez peňazí. Jeho nástrojom sa stala všadeprítomná irónia, ktorá značne sťažuje komunikáciu otca so synom. Hlavnej postave to takto vyhovuje. Nemá záujem o bližší kontakt s otcom.

Pod vplyvom silných emócií sa menila aj syntaktická štruktúra prehovoru hlavného hrdinu. Išlo predovšetkým o zmenu z dvojčelnných rozvitých viet na vety jednočlenné ako tomu bolo v prípade stretnutia s osudovou ženou alebo pocitom porážky a beznádeje v závere knihy Kandže. Tiež sa objavila nedokončená výpoveď, ktorá vznikla pod vplyvom drog.

V reči hlavnej postavy sa objavujú aj konkrétne štylistické figúry. Najfrekvencovanejšou bola metafora, ktorá sa stala prostriedkom vyjadrenia hnevu a negatívnych emócií.

Ďalšou zaujímavou postavou bola Nada, žena číslo jeden pre hlavného hrdinu, ktorá sa

značne odlišovala od ostatných postáv. Ona ako jediná využívala fónické štylémy ako citoslovčia či onomatopoje, ktoré slúžili na vyjadrenie momentálnej nálady alebo hravosti a pod.

V lexikálnej rovine sa prezentovala najmä ako jemná žena. Jej prejav bol charakteristický využívaním hypokoristik na oslovenie blízkych osôb. Ani ona sa však nevyhla vulgarizmom, ale to len vo vypätých situáciách plných strachu o blízkú osobu.

V úvode sme položili otázku, či sú diela Marka Vidojkovića naozaj tak vulgárne ako sa o nich hovorí a aký je podiel jednotlivých expresívnych a štylisticky zafarbených výrazových prostriedkov. Na základe analýzy románu *Kandže* sme zostavili zoznam najpoužívanejších expresívnych a štylisticky príznakových jazykových prostriedkov. Predpoklad uvedený na začiatku sa potvrdil. Vo veľkej miere prevažujú vulgárne výrazy. V diele „*Kandže*“ sú najpoužívanejšími expresívami. Ich výskyt môžeme zaznamenať v akýchkoľvek situáciách u všetkých. Najviac ich používajú hlavná postava a jeho kamaráti. Časté sú aj slangové výrazy. Po vulgarizmoch boli najrozšírenejšie. Najtypickejším slangom použitým v románe sa týkal rôznych označení polície. Mohli by sme konštatovať, že román „*Kandže*“ je z veľkej časti vulgárny, ale to má svoj dôvod. Autor tak mohol vystihnúť dobu a charaktery postáv, ich rebéliu a cieľ odlišiť sa od ľudí, ktorí či už slúžili režimu alebo sa len ticho prizerali. Takže použitie takýchto výrazov je na mieste.

Druhým analyzovaným románom bol „*Sve crvenkape su iste*“. Tematicky sa značne odlišoval od predošlého románu. Z jazykového hľadiska bol veľmi podobný. Typické boli opäť vulgarizmy, hovorový jazyk, slangové slová. Spoločným znakom oboch románov bol aj mladý muž stojaci v centre príbehu, ktorý je s niečím nespokojný a dával to viditeľne najavo. Pri detailnejšej analýze sme našli zopár odlišností resp. ozvláštnení oproti prvému románu. Obohatenie predovšetkým v oblasti lexikálnych štylém. Objavili sa neologizmy, s ktorými sme sa predtým nestretli a hypokoristiká, ktoré sa v druhom analyzovanom románe vyskytovali častejšie. Súvisí to s väčším počtom postáv resp. väčším počtom žien v románe.

Bohatosť srbského jazyka aj za hranicou spisovnosti potvrdzujú diela Marka Vidojkovića. V porovnaní s iným slovanským jazykom, slovenčinou, sa v srbčine objavujú fenomény, ktoré nemajú obdobu. Napr. šatrovački govor, ktorý je určitým druhom argotu. Taktiež slovná zásoba slangových a vulgárnych výrazov je srbčine pestrejšia ako v slovenčine. Mohli sme si to všimnúť aj pri preklade zo srbčiny do slovenčiny. V slovenčine sme nenašli toľko synonym v slangu alebo v oblasti vulgarizmov. Dôvodom by mohlo byť ich častejšie používanie v srbskom jazyku a postupný prechod do bežnej reči. To by však mohla potvrdiť ďalšia analýza diel súčasných srbských autorov.

Faktom zostáva, že v diele Marka Vodojkovića výrazne prevládajú vulgarizmy nad ostatnými expresívami a je len na čitateľoch, či ich budú považovať za neprípustné alebo za zložku súčasných literárnych diel.

6 Zoznam literatúry

Brukker, Gustáv – Opatíková, Jana: *Veľký slovník cudzích slov*. Bratislava: Robinson, 2006, 450 s. Dostupné na: < <http://www.voltaire.netkosice.sk/docs/vscs.pdf> >

Buzássyová, K., Jarošová, A. a kol.: *Slovník súčasného slovenského jazyka. A-G*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2006, 1134 s. ISBN 978-80-224-0932-4

Bugarski, Ranko: *Žargon*. Beograd: XX.vek: Krug Commerce, 2006, 180 s. ISBN 86-7562-056-X

Findra, Ján: *Štylistika slovenčiny*. Martin: Osveta, 2004, 232 s. ISBN 80-8063-142-5

Gerzić, Borivoj: *Rečnik srpskog žargona*. Beograd: SAI, 2012, 400 s. ISBN 978-86-902311-9-5

Hlebec, Boris: *Englesko-srpski, srpsko-emgleski rečnik slenga*. Beograd: Beogradska knjiga: Službeni glasnik, 2011, 277 s. ISBN 978-86-519-1071-8

Ivić, Pavle – Klajn, Ivan – Pešikan, Mitar – Brborić, Branislav: *Srpski jezički priručnik*. Beograd: Beogradska knjiga, 2004, 338 s. ISBN 68-7590-075-9

Jarošová, A., Buzássyová, K. a kol.: *Slovník súčasného slovenského jazyka. H-L*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2011, 1087 s. ISBN 978-80-224-1172-1

Katnić, Marina- Bakaršić: *Lingvistička stilistika*. Budapest: Open Society Institute, 1999, 138 s.

Klajn, Ivan: *Gramatika srpskog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2005, 263 s. ISBN 86-17-13188-8

Klajn, Ivan: *Rečnik jezičkih nedoumica*. Beograd: Srpska školska knjiga, 2004, 268 s., ISBN 86-83565-12-2

Kovačević, Miloš: *Stilistika i gramatika stilskih figura*. Kragujevac: Kantakuzin, 2000, 338 s. ISBN 86-7399-010-6

Miljić, D.: *Jovanu Zivljaku Kočićovo pero*. In *Nezavisne*, 2014. Dostupné na: <<http://www.nezavisne.com/umjetnost-zabava/knjizevnost/Jovanu-Zivljaku-Kocicevo-pero-250764.html>>

Oravec, Peter: *Slovník slangu a hovorovej slovenčiny*. Bratislava: Maxdorf, 2014, 328 s. ISBN 978-80-7345-326-8

Srpska akademija nauka i umetnosti. Odbor za izradu češko-srpskog i poljsko-srpskog rečnika: *Češko-srpski rečnik. Tom 1, A-O*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastava sredstva, 2000, 1131 s. ISBN 86-17-08192-9

Srpska akademija nauka i umetnosti. Odbor za izradu češko-srpskog i poljsko-srpskog rečnika: *Češko-srpski rečnik. Tom 2, P-Ž*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastava sredstva, 2001, 1468 s. ISBN 86-17-09168-1

Simić, Radoje: *Stilistika srpskog jezika I. Principi stilske analize, fono-stilistika*. Beograd: Filološki fakultet, 2000, 220 s.

Šesták, Miroslav – Tejchman, Miroslav – Havlíková, Lubomíra – Hladký, Ladislav – Pelikán, Jan: *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, 758 s. ISBN 978-80-7106-375-9

Vojinović, Hrizostom: *Srpska slava ili krsno ime*. In Rastko, 2001. Dostupné na: <http://www.rastko.org.rs/bogoslovlje/hvojinovic-slava_c.html#_Toc53168884>

Tanjug: *Zlatni suncokret: Milošu Latinoviću Vitalova nagrada*. In Kurir-info, 2014. Dostupné na: <<http://www.kurir-info.rs/zlatni-suncokret-milosu-latinovicu-vitalova-nagrada-clanak-1281863>>

Vidojković, Marko: *Kandže*. Beograd: Rende, 2012, 285 s. ISBN 978-86-6173-022-1

Vidojković, Marko: *Sve crvenkape su iste*. Beograd: Rende, 2012, 423 s. ISBN 978-86-6173-020-7